EUTROPII
BREVIARIUM
HISTORIAE ROMANAE
CUM FRAGMENTIS.

AD

OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM

ADCURATE EDITUM.

МОСКВА,
у книгопродавца А. С. Ширяева.

1835.

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЯЕТСЯ

съ тѣмъ, чтобы по отпечатаніи представлены были въ Ценсурный Комитетъ три экземпляра.

Москва, Января 15 дня, 1835 года.

Профессоръ, Ценсоръ и Кавалеръ
Иванъ Снегиревъ.

ТИПОГРАФІЯ А. СЕМЕНА.

DOMINO VALENTI MAXIMO

PERPETUO AUGUSTO.

Res Romanas ex voluntate mansuetudinis tuæ, ab urbe condita ad nostram memoriam, quæ in negotiis vel bellicis vel civilibus eminebant, per ordinem temporum brevi narratione collegi strictim, additis etiam his, quæ in principum vita egregia exstiterunt; ut tranquillitatis tuæ possit mens divina lætari, prius se illustrium virorum facta in administrando imperio secutam, quam cognosceret lectione.

EUTROPII

BREVIARIUM

HISTORIAE ROMANAE.

LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM.

1. *Urbis Romæ origo Romulo conditore.* 2-8. *Septem regum Romanorum mores, instituta et res gestæ.* 9. *Mutata imperii forma exacto Tarquinio Superbo, rege ultimo, et substituta consulum dignitas.* 10. *Bellum a Tarquinio Superbo motum,* 11. *Porsena, Etruscorum rege, adiuvante. Bellum cum Sabinis.* 12. *Dictaturæ origo.* 13. *Populi seditio et orta inde tribunicia potestas.* 14. *Victoria de Volscis, qui, ante a Tarquinio Superbo victi, bellum reparaverant.* 15. *Coriolanus urbi, unde expulsus erat, bellum infert, Volscorum opibus adiutus, sed matris uxorisque fletu et deprecatione superatus recedit.* 16. *Fabiorum pugna cum Veientibus et caedes. Census civium.* 17. *Quinctii Cincinnati dictatoris vitæ ratio et res fortiter gestæ.* 18. *Decemvirorum imperium.* 19. *Bellum cum Fidenatibus, Veientibus et Volscis.* 20. *Bellum Gallicum.*

Cap. I.

Romanum imperium, quo neque ab exordio ullum fere minus, neque incrementis toto orbe amplius humana potest memoria recordari, a ROMULO exordium habet; qui Reæ Silviæ, Vestalis virginis, filius, et, quantum putatus est, Martis, cum REMO fratre uno partu editus est. Is cum inter pastores latrocinaretur, octodecim annos natus, urbem exiguam in Palatino monte constituit, XI. Cal. Maii, Olympiadis sextæ anno tertio, post Troiæ excidium, et, qui plurimum minimumque, tradunt, trecentesimo nonagesimo quarto.

Cap. II. (I.) Condita civitate, quam ex nomine suo ROMAM vocavit, hæc fere egit. Multitudinem finitimorum in civitatem recepit; centum ex senioribus legit, quorum consilio omnia ageret, quos senatores nominavit propter senectutem. Tum, cum uxores ipse et populus suus non haberent, invitavit ad spectaculum ludorum vicinas urbis Romae nationes, atque earum virgines rapuit. Commotis bellis propter raptarum iniuriam, Caeninenses vicit, Antemnates, Crustuminos, Sabinos, Fidenates, Veientes, haec omnia oppida urbem cingunt. Et cum orta subito tempestate non comparuisset, anno regni trigesimo septimo ad deos transisse creditus est et consecratus. Deinde Romae per quinos dies senatores imperaverunt; et his regnantibus annus unus completus est.

A. U. Cap. III. (II.) Postea NUMA POMPILIUS rex creatus
39 est; qui bellum quidem nullum gessit, sed non minus civitati, quam Romulus, profuit. Nam et leges Romanis moresque constituit; qui consuetudine proeliorum iam latrones ac semibarbari putabantur; et annum descripsit in duodecim menses, prius sine aliqua computatione confusum; et infinita Romae sacra ac templa constituit. Morbo decessit, quadragesimo tertio imperii anno.

A. U. Cap. IV. (III.) Huic successit TULLUS HOSTILIUS.
82 Hic bella reparavit, Albanos vicit, qui ab urbe Roma XII. milliario sunt; Veientes et Fidenates, quorum alii sexto milliario absunt ab urbe Roma, alii octavo decimo, bello superavit, urbem ampliavit, adiecto Coelio monte. Cum triginta duobus annis regnasset, fulmine ictus, cum domo sua arsit.

A. U. Cap. V. (IV.) Post hunc ANCUS MARCIUS, Numae
114 ex filia nepos, suscepit imperium. Contra Latinos dimicavit; Aventinum montem civitati adiecit, et Ianiculum; apud ostium Tiberis civitatem supra mare sexto decimo milliario ab urbe Roma condidit. Vigesimo quarto anno imperii morbo periit.

A. U. Cap. VI. (V.) Deinde regnum PRISCUS TARQUI-
138 NIUS accepit. Hic numerum senatorum duplicavit; circum Romae aedificavit; ludos Romanos instituit, qui ad nostram memoriam permanent. Vicit idem etiam Sabinos, et non parum agrorum, sublatum iisdem, urbis Romae territorio adiunxit, primusque

triumphans urbem intravit. Muros fecit et cloacas; Capitolium inchoavit. Trigesimo octavo imperii anno per Anci filios occisus est, regis eius, cui ipse successerat.

Cap. VII. (VI.) Post hunc SERVIUS TULLIUS sus- A. U.
cepit imperium, genitus ex nobili femina, captiva ta- 176
men et famula. Hic quoque Sabinos subegit; montes tres, Quirinalem, Viminalem, Esquilinum, urbi adiunxit; fossas circa murum duxit. Primus omnium censum ordinavit, qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sub eo Roma, omnibus in censum delatis, habuit capitum LXXXIII millia civium Romanorum cum his, qui in agris erant. Occisus est XLV imperii anno, scelere generi sui Tarquinii, filii eius regis, cui ipse successerat, et filiae, quam Tarquinius habebat uxorem.

Cap. VIII. (VII.) LUCIUS TARQUINIUS SUPERBUS, A. U.
septimus atque ultimus regum, Volscos, quae gens 220
ad Campaniam euntibus non longe ab urbe est, vicit; Gabios civitatem et Suessam Pometiam subegit; cum Tuscis pacem fecit, et templum Iovi in Capitolio aedificavit. Postea Ardeam oppugnans, in octavo decimo milliario ab urbe positam civitatem, imperium perdidit. Nam cum filius eius, et ipse Tarquinius iunior, nobilissimam feminam Lucretiam, eandemque pudicissimam, Collatini uxorem, stuprasset, eaque de iniuria marito, et patri, et amicis questa fuisset, in omnium conspectu se occidit. Propter quam cau-

sam Brutus, parens et ipse Tarquinii, populum concitavit, et Tarquinio ademit imperium. Mox exercitus quoque eum, qui civitatem Ardeam cum ipso rege oppugnabat, reliquit, veniensque ad urbem rex, portis clausis, exclusus est. Cumque imperasset annos viginti quinque, cum uxore et liberis suis fugit. Ita Romae regnatum est per septem reges annis ducentis quadraginta tribus, cum adhuc Roma, ubi plurimum, vix usque ad quintum decimum milliarium possideret.

Cap. IX. (VIII.) Hinc CONSULES coepere pro uno rege duo hac causa creari, ut, si unus malus esse voluisset, alter eum, habens potestatem similem, coërceret. Et placuit, ne imperium longius, quam annuum haberent, ne per diuturnitatem potestatis insolentiores redderentur, sed civiles semper essent, qui se post annum scirent futuros esse privatos. Fuerunt igitur anno primo, expulsis regibus, COSS. L.
A.U. 245 Iunius Brutus, qui maxime egerat, ut Tarquinius pelleretur, et Tarquinius Collatinus, maritus Lucretiae. Sed Tarquinio Collatino statim sublata dignitas est. Placuerat enim, ne quisquam in urbe maneret, qui Tarquinius vocaretur. Ergo accepto omni patrimonio suo, ex urbe migravit, et loco ipsius factus est Valerius Publicola consul. (IX.) Commovit tamen bellum urbi Romae rex Tarquinius, qui fuerat expulsus, et collectis multis gentibus, ut in regnum posset restitui, dimicavit.

Cap. X. In prima pugna Brutus consul, et Aruns,

Tarquinii filius, in vicem se occiderunt. Romani tamen ex ea pugna victores recesserunt. Brutum Romanae matronae, defensorem pudicitiae suae, quasi communem patrem, per annum luxerunt. Valerius Publicola Sp. Lucretium Tricipitinum collegam sibi A.U.
fecit, Lucretiae patrem; quo morbo mortuo, iterum 246
Horatium Pulvillum collegam sibi sumsit. Ita primus annus quinque consules habuit, cum Tarquinius Collatinus urbe cessisset propter nomen, Brutus proelio perisset, Sp. Lucretius morbo mortuus esset.

Cap. XI. (X.) Secundo quoque anno iterum Tarquinius, ut reciperetur in regnum, bellum Romanis intulit, auxilium ei ferente Porsena, Tusciae rege; et Romam paene cepit. Verum tunc quoque victus est. Tertio anno post reges exactos Tarquinius, cum A.U.
suscipi non posset in regnum, neque ei Porsena, qui 247
pacem cum Romanis fecerat, auxilium praestaret, Tusculum se contulit, quae civitas non longe ab urbe est, atque ibi per quatuordecim annos privatus cum uxore consenuit. Quarto anno post reges exactos, A.U.
cum Sabini Romanis, bellum intulissent, victi sunt, 248
et de his est triumphatum. Quinto anno Valerius ille, Bruti collega, et quater COS. fataliter mortuus est; A.U.
adeo pauper, ut, collatis a populo nummis, sumtum 251
habuerit sepulturae; quem matronae, sicut Brutum, annum luxerunt.

Cap. XII. (XI.) Nono anno post reges exactos, cum gener Tarquinii, ad iniuriam soceri vindicandam,

ingentem collegisset exercitum, nova Romae dignitas
A. U. 253 est creata, quae DICTATURA appellatur, maior quam
consulatus. Eodem anno etiam MAGISTER EQUITUM factus est, qui dictatori obsequeretur. Neque quidquam
similius potest dici, quam dictatura antiqua, huic
imperii potestati, quam nunc tranquillitas vestra habet; maxime cum Augustus quoque Octavianus, de
quo postea dicemus, et ante eum Caius Caesar sub
dictaturae nomine atque honore regnaverint. Dictator
autem Romae primus fuit Lartius; magister equitum
primus Sp. Cassius.

A. U. 260 Cap. XIII. (XII.) Sexto decimo anno post reges
exactos seditionem populus Romae fecit, tanquam a
senatu atque consulibus premeretur. Tum et ipse sibi
TRIBUNOS PLEBIS, quasi proprios iudices et defensores,
creavit, per quos contra senatum et consules tutus
esse posset.

A. U. 261 Cap. XIV. Sequenti anno Volsci bellum reparaverunt, et, victi acie, etiam Coriolos civitatem, quam
habebant optimam, perdiderunt.

A. U. 264 Cap. XV. (XIII.) Octavo decimo anno po t eiectos reges expulsus ex urbe Q. Marcius, dux Romanorum, qui Coriolos ceperat, Volscorum civitatem,
ad ipsos Volscos contendit iratus; et auxilia contra
Romanos accepit, Romanosque saepe vicit. Usque ad
quintum milliarium urbis accessit, oppugnaturus etiam
patriam, legatis, qui pacem petebant, repudiatis, nisi
ad eum mater Veturia et uxor Volumnia ex urbe ve-

nissent, quarum fletu et deprecatione superatus, removit exercitum. Atque hic secundus post Tarquinium fuit, qui dux contra patriam suam esset.

Cap. XVI. (XIV.) Caesone Fabio et tito Virginio A. U. coss. trecenti nobiles homines, qui ex Fabia familia 275 erant, contra Veientes bellum soli susceperunt, promittentes senatui et populo, per se omne certamen implendum. Itaque profecti omnes nobiles, et qui singuli magnorum exercituum duces esse deberent, in proelio conciderunt. Unus omnino superfuit ex tanta familia, qui propter aetatem puerilem duci non potuerat ad pugnam. Post haec census in urbe habitus est, et inventa sunt civium capita CXIX millia, CCCXIX.

Cap. XVII. (XV.) Sequenti anno, cum in Algido monte, ab urbe duodecimo ferme milliario, Romanus obsideretur exercitus, L. Quinctius Cincinnatus dictator est factus; qui agrum quatuor iugerum A. U. possidens, manibus suis colebat. Is cum in opere et 296 arans esset inventus, sudore deterso, togam praetextam accepit, et, caesis hostibus, liberavit exercitum.

Cap. XVIII. (XVI.) Anno CCC et altero ab urbe A. U. condita imperium consulare cessavit, et pro duobus 302 coss. decem facti sunt, qui summam potestatem haberent, DECEMVIRI nominati. Sed cum primo anno bene egissent, secundo unus ex iis, Appius Claudius, Virginii cuiusdam, qui honestis iam stipendiis contra Latinos in monte Algido militabat, filiam virginem

corrumpere voluit; quam pater occidit, ne stuprum a decemviro sustineret, et regressus ad milites, movit tumultum. Sublata est decemviris potestas, ipsique damnati sunt.

A.U. Cap. XIX. (XVII.) Anno trecentesimo decimo
317 quinto ab urbe condita, Fidenates contra Romanos rebellaverunt. Auxilium his praestabant Veientes, et rex Veientium Tolumnius. Quae ambae civitates tam vicinae urbi sunt, ut Fidenae sexto, Veientes XVIII milliario absint. Coniunxerunt se his et Volsci. Sed Mamerco Aemilio dictatore et L. Quinctio Cincinnato, magistro equitum, victi, etiam regem perdiderunt. Fidenae captae et excisae.

A.U. Cap. XX. (XVIII.) Post xx deinde annos Veientani
349 rebellaverunt. Dictator contra ipsos missus est Furius
A.U. 359 Camillus, qui primum eos vicit acie; mox etiam ci-
A.U. vitatem diu obsidens cepit, antiquissimam Italiae at-
361 que ditissimam. Post eam cepit et Faliscos, non minus nobilem civitatem; sed commota est ei invidia, quasi praedam male divisisset, damnatusque ob eam causam, et expulsus civitate est. Statim Galli Seno-
A.U. nes ad urbem venerunt, et victos Romanos undecimo
364 milliario a Roma apud flumen Alliam secuti, etiam urbem occuparunt; neque defendi quidquam, nisi Capitolium, potuit. Quod cum diu obsedissent, et iam Romani fame laborarent, a Camillo, qui in vi-
A.U. cina civitate exsulabat, Gallis superventum est, gra-
365 vissimeque victi sunt. Postea tamen, accepto etiam

auro, ne Capitolium obsiderent, recesserunt; sed secutus eos Camillus ita cecidit, ut et aurum, quod his datum fuerat, et omnia, quae ceperant, militaria signa revocaret. Ita tertio triumphans urbem ingressus est, et appellatus secundus Romulus, quasi et ipse patriae conditor. A. U. 365

LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

1. Tribuni militares consulari potestate pro duobus consulibus creantur. Camillus Volscos, Aequos et Sutrinos, 2. Quinctius Cincinnatus Praenestinos vincit. 3. In locum Tribunorum militarium consulari potestate succedunt consules instaurati. 4. Camilli mors et laus. 5. Gallorum in Italiam irruentium fuga. 6. Census iterum habetur. M. Valerius Corvus in duello Gallum vincit. 7. Bellum contra Latinos prospere gestum. 8. 9. Variae Samnitium clades, quibus diuturnum illud bellum sublatum est. 10. Victoria de Gallis illorumque sociis Tuscis et Samnitibus. 11-14. Bellum Tarentinum et cum Pyrrho, Epiri rege, Italis multis sociis. 15. Ptolemaeus Aegypti rex legatos Romam mittit. 16. Picentes vincuntur 17. et Sallentini. 18-28. Census civium. Bellum Punicum primum eiusque diversae vices.

Cap. I.

Anno trecentesimo sexagesimo quinto ab urbe condita, post captam autem primo, dignitates mutatae
A.U. 365 sunt, et pro duobus COSS. facti TRIBUNI MILITARES consulari potestate. Hinc iam coepit Romana res crescere. Nam Camillus eo anno Volscorum civitatem, quae per septuaginta annos bellum gesserat, vicit, et Aequorum urbem, et Sutrinorum, omnibus deletis eorum exercitibus, occupavit, et tres simul triumphos egit.

A.U. 375 Cap. II. Titus etiam Quinctius Cincinnatus Praenestinos, qui usque ad urbis Romae portas cum bello venerant, persecutus, ad flumen Alliam vicit; octo civitates, quae sub ipsis agebant, Romanis adiunxit; ipsam Praenestem aggressus, in deditionem accepit; quae omnia ab eo gesta sunt viginti diebus, triumphusque ipsi decretus.

Cap. III. Verum dignitas Tribunorum militarium
A.U. 379 non diu perseveravit. Nam post aliquantum nullos
A.U. 383 placuit fieri, et quadriennium ita in urbe fluxit, ut potestates ibi maiores non essent. Resumserunt tamen
A.U. 389 Tribuni militares consulari potestate iterum dignitatem, et triennio perseveraverunt. Rursus consules facti.

A.U. 330 Cap. IV. (II.) L. Genucio, et Q. Servilio COSS. mortuus est Camillus; honor ei secundus post Romulum delatus est.

Cap. V. T. Quinctius dictator adversus Gallos, A. U.
qui ad Italiam venerant, missus est. Hi ab urbe 394
quarto milliario trans Anienem fluvium consederant. Ibi nobilissimus de senatoribus iuvenis T. Manlius provocantem Gallum, ad singulare certamen progressus, occidit, et sublato torque aureo, colloque suo imposito, in perpetuum Torquati et sibi et posteris
cognomen accepit. Galli fugati sunt; mox per C. A. U.
Sulpitium dictatorem etiam victi. Non multo post a 394
C. Marcio Tusci victi sunt; VIII millia captivorum ex his in triumphum ducti.

Cap. VI. (III.) Census iterum habitus est. Et A. U.
cum Latini, qui a Romanis subacti erant, milites 404
praestare nollent, ex Romanis tantum tirones lecti A. U.
sunt, factaeque legiones decem; qui modus sexaginta, 406
vel amplius, armatorum millia efficiebat. Parvis adhuc Romanis rebus, tanta tamen in re militari virtus erat. Quae cum profectae essent adversus Gallos, duce L. Furio, quidam ex Gallis unum ex Romanis, qui esset optimus, provocavit. Tum se M. Valerius tribunus militum obtulit, et cum processisset armatus, corvus ei supra dextrum brachium sedit. Mox commissa adversus Gallum pugna, idem corvus alis et unguibus Galli oculos verberavit, ne rectum posset adspicere. Ita a tribuno Valerio interfectus, non solum victoriam ei, sed etiam nomen dedit. Nam postea idem Corvus est dictus. Ac propter hoc meritum annorum trium et viginti cos. est factus.

A. U. 415 Cap. VII. Latini, qui noluerant milites dare, hoc quoque a Romanis exigere coeperunt, ut unus consul ex eorum, alter ex Romanorum populo crearetur. Quod cum esset negatum, bellum contra eos susceptum est, et ingenti pugna superati sunt; ac de his A. U. 417 perdomitis triumphatum est. Statuae consulibus ob meritum victoriae in Rostris positae sunt. Eo anno etiam Alexandria ab Alexandro Macedone condita est.

Cap. VIII. Iam Romani potentes esse coeperunt. Bellum enim in centesimo et tricesimo fere milliario apud Samnitas gerebatur, qui medii sunt inter Picenum, A. U. 430 Campaniam et Apuliam. L. Papirius Cursor cum honore dictatoris ad id bellum profectus est. Qui cum Romam redisset, Q. Fabio Maximo, magistro equitum, quem apud exercitum reliquit, praecepit, ne se absente pugnaret. Ille, occasione reperta, felicissime dimicavit, et Samnitas delevit. Ob quam rem a dictatore capitis damnatus, quod se vetante pugnasset, ingenti favore militum et populi liberatus est; tanta Papirio seditione commota, ut paene ipse interficeretur.

A. U. 433 Cap. IX. Postea Samnites Romanos, T. Veturio et Sp. Postumio coss. apud Furculas Caudinas angustiis locorum conclusos, ingenti dedecore vicerunt, et sub iugum miserunt. Pax tamen a senatu et populo soluta est, quae cum ipsis propter necessitatem facta

fuerat. Postea Samnites victi sunt a L. Papirio con-
sule; septem millia eorum sub iugum missa. Papirius A.U.
de Samnitibus triumphavit. Eo tempore Appius Clau- 434
dius censor Aquam Claudiam induxit, et viam Appiam
stravit. Samnites, reparato bello, Q. Fabium Maxi- A.U.
mum vicerunt, tribus millibus hominum occisis. Pos- 442
A.U.
tea, cum pater ei Fabius Maximus legatus datus fuis- 462
set, et Samnitas vicit, et plurima eorum oppida ce-
pit. Deinde P. Cornelius Rufinus, Manius Curius
Dentatus, ambo coss. contra Samnitas missi, ingen-
tibus proeliis eos confecere. Tum bellum cum Samni-
tibus per annos novem et XL. actum sustulerunt; ne-
que ullus hostis fuit intra Italiam, qui Romanam vir-
tutem magis fatigaverit.

Cap. X. Interiectis aliquot annis, iterum se Gal- A.U.
lorum copiae contra Romanos Tuscis Samnitibusque 469
iunxerunt; sed cum Romam tenderent, a Cn. Cor-
nelio Dolabella cos. deletae sunt.

Cap. XI. (VI.) Eodem tempore Tarentinis, qui A.U.
iam in ultima Italia sunt, bellum indictum est, qui 471
legatis Romanorum iniuriam fecissent. Hi Pyrrhum,
Epiri regem, contra Romanos auxilium poposcerunt,
qui ex genere Achillis originem trahebat. Is mox ad
Italiam venit, tumque primum Romani cum transma-
rino hoste dimicaverunt. Missus est contra eum con-
sul P. Valerius Laevinus, qui, cum exploratores
Pyrrhi cepisset, iussit eos per castra duci, ostendi
omnem exercitum, tumque dimitti, ut renunciarent

Pyrrho, quaecunque a Romanis agerentur. Commissa mox pugna, cum iam Pyrrhus fugeret, elephantorum auxilio vicit, quos incognitos Romani expaverunt; sed nox proelio finem dedit. Laevinus tamen per noctem fugit. Pyrrhus Romanos mille octingentos cepit, eosque summo honore tractavit; occisos sepelivit. Quos cum adverso vulnere et truci vultu etiam mortuos iacere vidisset, tulisse ad coelum manus dicitur, cum hac voce: *se totius orbis dominum esse potuisse, si tales sibi milites contigissent.*

A. U. 472 Cap. XII. (VII.) Postea Pyrrhus, iunctis sibi Samnitibus, Lucanis, Bruttiisque, Romam perrexit, omnia ferro ignique vastavit, Campaniam depopulatus est, atque ad Praenestem venit milliario ab urbe octavo decimo. Mox terrore exercitus, qui cum consule sequebatur, in Campaniam se recepit. Legati ad Pyrrhum de redimendis captivis missi, ab eo honorifice suscepti sunt; captivos sine pretio Romam misit. Unum ex legatis Romanorum, Fabricium, sic admiratus est, ut, cum eum pauperem esse cognovisset, quarta parte regni promissa, sollicitare voluerit, ut ad se transiret; contemptusque a Fabricio est. Quare, cum Pyrrhus ingenti Romanorum admiratione teneretur, legatum misit, qui pacem aequis conditionibus peteret, praecipuum virum, Cineam nomine, ita ut Pyrrhus partem Italiae, quam iam armis occupaverat, obtineret.

Cap. XIII. Pax displicuit, remandatumque Pyrrho a senatu est, eum cum Romanis, nisi ex Italia recessisset, pacem habere non posse. Tum Romani iusserunt captivos omnes, quos Pyrrhus reddiderat, infames haberi, quod armati capi potuissent, nec ante eos ad veterem statum reverti, quam si binorum hostium occisorum spolia retulissent. Ita legatus Pyrrhi reversus est. A quo cum quaereret Pyrrhus, *qualem Romam comperisset?* Cineas dixit: *regum se patriam vidisse; scilicet tales illic fere omnes, qualis unus Pyrrhus apud Epirum et reliquam Graeciam putaretur.* (VIII.) Missi sunt contra Pyrrhum duces P. Sulpicius et Decius Mus, consules. Certamine commisso Pyrrhus vulneratus est, elephanti interfecti, xx millia caesa hostium, et ex Romanis tantum quinque millia. Pyrrhus Tarentum fugatus. A.U. 473

Cap. XIV. Interiecto anno, contra Pyrrhum Fabricius est missus, qui prius inter legatos sollicitari non potuerat, quarta parte regni promissa. Tum, cum vicina castra ipse et rex haberent, medicus Pyrrhi ad eum nocte venit, promittens, se veneno Pyrrhum occisurum, si sibi aliquid polliceretur; quem Fabricius vinctum reduci iussit ad dominum, Pyrrhoque dici, quae contra caput eius medicus spopondisset. Tunc rex admiratus eum, dixisse fertur: *Ille est Fabricius, qui difficilius ab honestate, quam sol a cursu suo averti potest.* Tum rex ad Siciliam profectus est; A.U. 474

A. U. Fabricius, victis Samnitibus et Lucanis, triumphavit.
475 coss. deinde, Curius Dentatus et Cornelius Lentulus,
A. U. 477 adversus Pyrrhum missi sunt; Curius contra eum pugnavit, exercitum eius cecidit, ipsum Tarentum fugavit, castra cepit. Ea die caesa hostium XXIII millia. Curius in consulatu triumphavit; primus Romam
A. U. elephantos quatuor duxit. Pyrrhus etiam a Tarento
478 mox recessit, et apud Argos, Graeciae civitatem, occisus est.

A. U. Cap. XV. (IX.) C. Fabio Licino et C. Claudio
479 Canina coss. anno urbis conditae CCCCLXXIX, legati Alexandrini, a Ptolemaeo missi, Romam venere, et a Romanis amicitiam, quam petierant, obtinuerunt.

A. U. Cap. XVI. Quinto Ogulnio, C. Fabio Pictore coss.
483 Picentes bellum commovere, et ab insequentibus
A. U. 484 coss. P. Sempronio, Appio Claudio, victi sunt; et de his triumphatum est. Conditae a Romanis civitates, Ariminum in Gallia, et Beneventum in Samnio.

A. U. Cap. XVII. M. Atilio Regulo, L. Iulio Libone
485 coss. Sallentinis in Apulia bellum indictum est, cap-
A. U. 486 tique sunt cum civitate simul Brundisini, et de his triumphatum est.

A. U. Cap. XVIII. (X.) Anno CCCCLXXXVIII cum iam
488 clarum urbis Romae nomen esset, arma tamen extra Italiam mota non fuerant. Ut igitur cognosceretur, quae copiae Romanorum essent, census est habitus; inventa sunt civium capita CCXCII millia CCCXXXIV;

quanquam a condita urbe nunquam bella cessassent.
Et contra Afros bellum susceptum est primum, Appio
Claudio, Q. Fulvio coss. In Sicilia contra eos pug-
natum est, et Appius Claudius de Afris et rege Sici-
liae Hierone triumphavit.

Cap. XIX. Insequenti anno, Valerio Maximo et A. U.
M. Otacilio coss. in Sicilia a Romanis res magnae 489
gestae sunt. Tauromenitani, Catinenses et praeterea
quinquaginta civitates in fidem acceptae sunt. Tertio
anno in Sicilia contra Hieronem bellum patratum est.
Is cum omni nobilitate Syracusanorum pacem a Ro-
manis impetravit, deditque argenti talenta ducenta.
Afri in Sicilia victi sunt, et de his secundo Romae A. U.
triumphatum est. 490

Cap. XX. Quinto anno belli Punici, quod contra A. U.
Afros agebatur, primum Romani C. Duilio et Cn. 492
Cornelio Asina coss. in mari dimicaverunt, paratis
navibus rostratis, quas Liburnas vocant. Consul Cor-
nelius fraude deceptus est. Duilius, commisso proelio,
Carthaginiensium ducem vicit, XXXI naves cepit,
XIV mersit, VII millia hostium cepit, III millia occidit.
Neque ulla victoria Romanis gratior fuit, quod, invicti
terra, iam etiam mari plurimum possent. C. Aquillio A. U.
Floro, L. Scipione coss. Scipio Corsicam et Sardi- 493
niam vastavit, multa millia inde captivorum abduxit,
triumphum egit.

Cap. XXI. (XI.) L. Manlio Vulsone, M. Atilio A. U.
Regulo coss. bellum in Africam translatum est; contra 496

Hamilcarem, Carthaginiensium ducem, in mari pugnatum, victusque est. Nam perditis LXIV navibus, retro, se recepit. Romani XXII amiserunt. Sed cum in Africam transissent, primam Clypeam, Africae civitatem, in deditionem acceperunt. Consules usque ad Carthaginem processerunt, multisque vastatis, Manlius victor Romam rediit, et XXVII millia captivorum reduxit; Atilius Regulus in Africa remansit. Is contra Afros aciem instruxit; contra tres Carthaginiensium duces dimicans, victor fuit; XVIII millia hostium cecidit, quinque millia cum XVIII elephantis cepit; LXXIV civitates in fidem accepit. Tum victi Carthaginienses pacem a Romanis petierunt; quam cum Regulus nollet, nisi durissimis conditionibus, dare, Afri auxilium a Lacedaemoniis petierunt; et duce Xanthippo, qui a Lacedaemoniis missus fuerat, Romanorum dux Regulus victus est ultima pernicie. Nam duo millia tantum ex omni Romano exercitu refugerunt; quingenti cum imperatore Regulo capti sunt; XXX millia occisa; Regulus ipse in catenas coniectus.

A. U. Cap. XXII. (XII.) M. Aemilio Paullo, Servio
497 Fulvio Nobiliore coss. ambo Romani consules ad Africam profecti sunt cum trecentarum navium classe; primum Afros navali certamine superant. Aemilius consul centum et quatuor naves hostium demersit; triginta cum pugnatoribus cepit; XV millia hostium aut occidit, aut cepit; militem suum ingenti praeda

ditavit. Et subacta Africa tum fuisset, nisi tanta fames fuisset, ut diutius exspectare exercitus non posset. Consules, cum victrici classe redeuntes, circa Siciliam naufragium passi sunt, et tanta tempestas fuit, ut ex quadringentis sexaginta quatuor navibus octoginta servari vix potuerint. Neque ullo tempore tanta maritima tempestas audita est. Romani tamen statim ducentas naves raparaverunt, neque in aliquo animus his infractus fuit.

Cap. XXIII. (XIII.) Cn. Servilius Caepio et C. Sempronius Blaesus coss. cum ducentis sexaginta navibus ad Africam profecti sunt; aliquot civitates ceperunt; praedam ingentem reducentes, naufragium passi sunt. Itaque cum continuae calamitates Romanis displicerent, decrevit Senatus, ut a maritimis proeliis recederetur, et tantum sexaginta naves ad praesidium Italiae salvae essent. A. U. 499

Cap. XXIV. L. Caecilio Metello, C. Furio Pacilo coss. Metellus in Sicilia Afrorum ducem, cum CXXX elephantis et magnis copiis venientem, superavit, XX millia hostium cecidit, XXVI elephantos cepit, reliquos errantes per Numidas, quos in auxilium habebat, collegit et Romam deduxit ingenti pompa, cum CXXX elephantorum numerus omnia itinera compleret. A. U. 501

Cap. XXV. (XIV.) Post haec mala Carthaginienses, Regulum ducem, quem ceperant, petierunt, ut Romam proficisceretur, et pacem a Romanis obtineret,

ac permutationem captivorum faceret. Ille Romam cum venisset, inductus in senatum, nihil quasi Romanus egit, dixitque, *se ex illa die, qua in potestatem Afrorum venisset, Romanum esse desiisse.* Itaque et uxorem a complexu removit, et senatui suasit, ne pax cum Poenis fieret; *illos enim, fractos tot casibus, spem nullam habere: se tanti non esse, ut tot millia captivorum propter unum se, et senem, et paucos, qui ex Romanis capti fuerant, redderentur.* Itaque obtinuit. Nam Afros, pacem petentes, nullus admisit; ipse Carthaginem rediit, offerentibusque Romanis, ut eum Romae tenerent, negavit, se in ea urbe mansurum, in qua, postquam Afris servierat, dignitatem honesti civis habere non posset. Regressus igitur ad Africam, omnibus suppliciis exstinctus est.

A. U. Cap. XXVI. (XV.) P. Claudio Pulchro, L. Iunio
503 coss. Claudius contra auspicia pugnavit, et a Carthaginiensibus victus est. Nam ex CCXX navibus cum XXX fugit, nonaginta cum pugnatoribus captae sunt, demersae ceterae. Alius quoque consul classem naufragio amisit, exercitum tamen salvum habuit, quia vicina litora erant.

A. U. Cap. XXVII. (XVI.) C. Lutatio Catulo, A. Pos-
510 tumio Albino coss. anno belli Punici XXIII, Catulo bellum contra Afros commissum est. Profectus est cum CCC navibus in Siciliam. Afri contra ipsum CCCC paraverunt. Nunquam in mari tantis copiis pugnatum est. Lutatius Catulus navem aeger adscendit; vulne-

ratus enim in pugna superiore fuerat. Contra Lilybaeum, civitatem Siciliae, pugnatum est ingenti virtute Romanorum. Nam LXXIII Carthaginiensium naves captae sunt, CXXV demersae, XXXII millia hostium capta, XIII occisa; infinitum auri argentique pondus in potestatem Romanorum redactum. Ex classe Romana XII naves demersae. Pugnatum est VI. Idus Martias. Statim Carthaginienses pacem petierunt, tributaque est eis pax; captivi Romanorum, qui tenebantur a Carthaginiensibus, redditi sunt. Etiam Carthaginienses petierunt, ut redimi eos captivos liceret, quos ex Afris Romani tenebant. Senatus iussit sine pretio dari eos, qui in publica custodia essent. Qui autem a privatis tenerentur, ut, pretio dominis reddito, Carthaginem redirent; atque id pretium ex fisco magis, quam a Carthaginiensibus solveretur.

Cap. XXVIII. Q. Lutatius, A. Manlius COSS. A. U.
creati, bellum Faliscis intulerunt, quae civitas Italiae 511
opulenta quondam fuit: quod ambo COSS. intra sex dies, quam venerant, transegerunt, XV millibus hostium caesis; ceteris pace concessa, agro tamen ex medietate sublato.

LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM.

1. Ptolemaeus Aegypti rex promissa a Romanis auxilia in bello contra Antiochum, Syriae regem, recusat. Hiero, Siciliae rex, ludos spectatum Romam venit. 2. Bellum Ligusticum feliciter gestum, metusque Punici sublatus. 3. Otium per orbem Romanum. 4. Bellum Illyricum. 5. 6. Clades Gallorum in Italiam irrumpentium. 7-23. Bellum Istricum et Punicum secundum, variis regionibus et rerum vicissitudinibus gestum.

Cap. I.

Finito igitur Punico bello, quod per XXIII annos tractum est, Romani iam clarissima gloria noti, legatos ad Ptolemaeum, Aegypti regem, miserunt, auxilia promittentes, quia rex Syriae Antiochus ei bellum intulerat. Ille gratias Romanis egit, auxilia non accepit; iam enim fuerat pugna transacta. Eodem tempore potentissimus rex Siciliae Hiero Romam venit ad ludos spectandos, et ducenta millia modiorum tritici populo donum exhibuit.

Cap. II. L. Cornelio Lentulo, Fulvio Flacco coss. A. U.
quibus Hiero Romam venerat, etiam contra Ligures 515
intra Italiam bellum gestum est, et de his triumphatum. Carthaginienses tum bellum reparare tentabant, Sardinienses, qui ex conditione pacis Romanis parere debebant, ad rebellandum impellentes. Venit tamen legatio Carthaginiensium Romam, et pacem impetravit.

Cap. III. T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo A. U.
coss. de Sardis triumphatum est, et, pace omnibus 517
locis facta, Romani nullum bellum habuerunt; quod his post Romam conditam semel tantum, Numa Pompilio regnante, contigerat.

Cap. IV. L. Postumius Albinus, Cn. Fulvius Cen- A. U.
tumalus coss. bellum contra Illyrios gesserunt, et 523
multis civitatibus captis, etiam reges in deditionem
acceperunt. Ac tum primum de Illyriis triumphatum A. U.
est. 524

Cap. V. (II.) L. Aemilio cos. ingentes Gallorum A. U.
copiae Alpes transierunt. Sed pro Romanis tota Italia 527
consensit, traditumque est a Fabio historico, qui ei bello interfuit, DCCC millia hominum parata ad id bellum fuisse. Sed res per cos. tantum prospere gesta est; XL millia hostium interfecta sunt, et triumphus Aemilio decretus.

Cap. VI. Aliquot deinde annis post contra Gallos intra Italiam pugnatum est, finitumque est bellum M.

A. U. Claudio Marcello, Cn. Cornelio Scipione coss. Tunc
530 Marcellus cum parva manu equitum dimicavit, et regem Gallorum, Virdomarum nomine, manu sua occidit. Postea cum collega ingentes copias Gallorum peremit, Mediolanum expugnavit, grandem praedam Romam pertulit; ac triumphans Marcellus spolia Galli, stipiti imposita, humeris suis vexit.

A. U. Cap. VII. M. Minucio Rufo, P. Cornelio coss.
531 Istris bellum illatum est, quia latrocinati navibus Romanorum fuerant, quae frumenta exhibebant,
A. U. perdomitique sunt omnes. (III.) Eodem anno bellum
534 Punicum secundum Romanis illatum est per Hannibalem, Carthaginiensium ducem, qui Saguntum Hispaniae civitatem, Romanis amicam, oppugnare aggressus est, annum agens vicesimum aetatis, copiis congregatis CL millium. Huic Romani per legatos denunciaverunt, ut bello abstineret. Is legatos admittere noluit. Romani etiam Carthaginem miserunt, ut mandaretur Hannibali, ne bellum contra socios populi Romani gereret. Dura responsa a Carthaginiensibus reddita. Saguntini interea fame victi sunt; captique ab Hannibale ultimis poenis afficiuntur.

Cap. VIII. Tum P. Cornelius Scipio cum exercitu in Hispaniam profectus est, Tiberius Sempronius in Siciliam; bellum Carthaginiensibus indictum est. (IV.) Hannibal, relicto in Hispania fratre Hasdrubale, Pyrenaeum transiit; Alpes, adhuc ea parte invias,

sibi patefecit. Traditur, ad Italiam LXXX millia peditum, et XX millia equitum, septem et XXX elephantos adduxisse. Interea multi Ligures et Galli Hannibali se coniunxerunt. Sempronius Gracchus, cognito ad Italiam Hannibalis adventu, ex Sicilia exercitum Ariminum traiecit.

Cap. IX. P. Cornelius Scipio Hannibali primus occurrit; commisso proelio, fugatis suis, ipse vulneratus in castra rediit. Sempronius Gracchus et ipse confligit apud Trebiam amnem. Is quoque vincitur. Hannibali multi se in Italia dediderunt. Inde ad Tusciam veniens Hannibal Flaminio consuli occurrit; ipsum Flaminium interemit. Romanorum XXV millia caesa sunt, ceteri diffugerunt. Missus adversus Hannibalem postea a Romanis Q. Fabius Maximus. Is eum, differendo pugnam, ab impetu fregit; mox inventa occasione vicit. A. U. 535

Cap. X. (V.) Quingentesimo et quadragesimo anno a condita urbe L. Aemilius Paullus, P. Terentius Varro contra Hannibalem mittuntur, Fabioque succedunt; qui Fabius ambos COSS. monuit, ut Hannibalem, calidum et impatientem ducem, non aliter vincerent, quam proelium differendo. Verum cum impatientia Varronis consulis, contradicente consule altero, apud vicum, qui Cannae appellatur, in Apulia pugnatum esset, ambo COSS. ab Hannibale vincuntur. In ea pugna III millia Afrorum pereunt, magna pars A. U. 536

de exercitu Hannibalis sauciatur; nullo tamen Punico bello Romani gravius accepti sunt. Periit enim in eo Aemilius Paullus consul, consulares aut praetorii XX, senatores capti aut occisi XXX, nobiles viri CCC, militum XL millia, equitum III millia et quingenti. In quibus malis nemo tamen Romanorum pacis mentoinem habere dignatus est. Servi, quod nunquam ante, manumissi et milites facti sunt.

Cap. XI. (VI.) Post eam pugnam multae Italiae civitates, quae Romanis paruerant, se ad Hannibalem transtulerunt. Hannibal Romanis obtulit, ut captivos redimerent; responsumque est a senatu, eos cives non esse necessarios, qui, cum armati essent, capi potuissent. Ille omnes postea variis suppliciis interfecit, et tres modios aureorum annulorum Carthaginem misit, quos e manibus equitum Romanorum, senatorum et militum detraxerat. Interea in Hispania, ubi frater Hannibalis Hasdrubal remanserat cum magno exercitu, ut eam totam Afris subigeret, a duobus Scipionibus, Romanis ducibus, vincitur, perditque in pugna XXXV millia hominum. Ex his capiuntur X millia; occiduntur XXV. Mittuntur ei a Carthaginiensibus ad reparandas vires XII millia peditum, IV millia equitum, XX elephanti.

A.U. 537 Cap. XII. (VII.) Anno quarto post, quam in Italiam Hannibal venit, M. Claudius Marcellus cos. apud Nolam, civitatem Campaniae, contra Hanniba-

lem bene pugnavit. Hannibal multas civitates Romanorum per Apuliam, Calabriam et Bruttios occupavit; quo tempore etiam rex Macedoniae Philippus ad eum legatos misit, promittens auxilia contra Romanos sub hac conditione, ut, deletis Romanis, ipse quoque contra Graecos ab Hannibale auxilia acciperet. Captis igitur legatis Philippi et re cognita, Romani in Macedoniam M. Valerium Laevinum ire iusserunt; in Sardiniam T. Manlium Torquatum proconsulem. Nam etiam ea sollicitata ab Hannibale Romanos deseruerat.

Cap. XIII. Ita uno tempore quatuor locis pugnabatur: in Italia contra Hannibalem; in Hispaniis contra fratrem eius Hasdrubalem; in Macedonia contra Philippum; in Sardinia contra Sardos et alterum Hasdrubalem Carthaginiensem. Is a T. Manlio proconsule, qui ad Sardiniam missus fuerat, vivus est captus, occisa cum eo XII millia, capti mille quingenti, et a Romanis Sardinia subacta. Manlius victor captivos et Hasdrubalem Romam reportavit. Interea etiam Philippus a Laevino in Macedonia vincitur, et in Hispania a Scipionibus Hasdrubal et Mago, tertius frater Hannibalis.

Cap. XIV. (VIII.) Decimo anno post, quam Hannibal in Italiam venerat, P. Sulpicio, Cn. Fulvio coss. Hannibal usque ad quartum milliarium urbis accessit, equites eius usque ad portam. Mox consulum metu, cum exercitu venientum, Hannibal ad Cam- A. U. 541

paniam se recepit. In Hispania a fratre eius Hasdrubale ambo Scipiones, qui per multos annos victores fuerant, interficiuntur; exercitus tamen integer mansit; casu enim magis erant, quam virtute, decepti.
A. U. Quo tempore etiam a consule Marcello Siciliae magna
540 pars capta est, quam tenere Afri coeperant, et nobilissimae urbis Syracusanae praeda ingens Romam perlata est. Laevinus in Macedonia cum Philippo, et multis Graeciae populis, et rege Asiae Attalo amicitiam fecit, et ad Siciliam profectus, Hannonem quendam, Afrorum ducem, apud Agrigentum civitatem cum ipso oppido cepit, eumque Romam cum captivis nobilibus misit; XL civitates in deditionem accepit, XXVI expugnavit. Ita, omni Sicilia recepta, Macedonia fracta, cum ingenti gloria Romam regres-
A. U. sus est. Hannibal in Italia Cn. Fulvium consulem su-
542 bito aggressus, cum octo millibus hominum interfecit.

Cap. XV. (IX.) Interea ad Hispanias, ubi, occisis duobus Scipionibus, nullus Romanus dux erat, P.
A. U. Cornelius Scipio mittitur, filius P. Scipionis, qui
541 ibidem bellum gesserat, annos natus quatuor et viginti; vir Romanorum omnium et sua aetate, et pos-
A. U. teriori tempore fere primus. Is Carthaginem Hispaniae
542 capit; in qua omne aurum, et argentum, et belli apparatum Afri habebant; nobilissimos quoque obsides, quos ab Hispanis acceperant; Magonem etiam, fratrem Hannibalis, ibidem capit, quem Romam cum

aliis mittit. Romae ingens laetitia post hunc nuntium fuit. Scipio Hispanorum obsides parentibus reddidit. Quare omnes fere Hispaniae ad eum uno animo transierunt. Post quae Hasdrubalem, Hannibalis fratrem, victum fugat, et praedam maximam capit.

Cap. XVI. Interea in Italia cos. Q. Fabius Maxi- A. U.
mus Tarentum cepit, in qua ingentes copiae Hanni- 543
balis erant. Ibi etiam ducem Hannibalis Carthalonem occidit, XXV millia captivorum vendidit, praedam militibus dispertivit, pecuniam hominum venditorum ad fiscum retulit. Tum multae civitates Romanorum, quae ad Hannibalem transierant, rursus se Fabio Maximo dediderunt. (X.) Insequenti anno Scipio in Hispania egregias res egit, et per se, et per fratrem suum L. Scipionem, LXX civitates recepit. In Italia tamen male pugnatum est. Nam Claudius Marcellus cos. ab Hannibale occisus est.

Cap. XVII. Tertio anno post, quam Scipio ad Hispaniam profectus est, rursus res inclutas gerit, regem Hispaniarum, magno proelio victum, in amicitiam accepit, et primus omnium a victo obsides non poposcit.

Cap. XVIII. Desperans Hannibal, Hispanias contra Scipionem ducem diutius posse retineri, fratrem suum Hasdrubalem in Italiam cum omnibus copiis
evocavit. Is veniens eodem itinere, quo etiam Hanni- A. U.
bal venerat, a consulibus Appio Claudio Nerone et 545

M. Livio Salinatore apud Metaurum fluvium et Senam, Piceni civitatem, in insidias compositas incidit, strenue tamen pugnans, occisus est; ingentes eius copiae captae, aut interfectae sunt; magnum pondus auri atque argenti Romam relatum. Posthaec Hannibal diffidere de belli coepit eventu. Romanis ingens animus
A.U. accessit. Itaque et ipsi evocaverunt ex Hispania P.
546 Cornelium Scipionem. Is Romam cum ingenti gloria venit.

A.U. Cap. XIX. Q. Caecilio, L. Valerio coss. omnes
546 civitates, quae in Bruttiis ab Hannibale tenebantur, Romanis se tradiderunt.

Cap. XX. (XI.) Anno XIV post, quam in Italiam
A.U. Hannibal venerat, Scipio, qui multa in Hispania
547 bene egerat, consul est factus, et in Africam missus; cui viro divinum quiddam inesse existimabatur, adeo ut putaretur etiam cum numinibus habere sermonem. Is in Africa contra Hannonem, ducem Afrorum,
A.U. pugnat, exercitum eius interficit. Secundo proelio
549 castra capit cum quatuor millibus et quingentis militibus, XI millibus occisis. Syphacem, Numidiae regem, qui se Afris coniunxerat, capit, et castra eius invadit. Syphax, cum nobilissimis Numidis et infinitis spoliis, Romam ab Scipione mittitur. Qua re audita, omnis fere Italia Hannibalem deserit. Ipse a Carthaginiensibus redire in Africam iubetur, quam Scipio vastabat.

Cap. XXI. Ita anno XVII ab Hannibale Italia liberata est. (XII.) Legati Carthaginiensium pacem a Scipione petiverunt; ab eo ad senatum Romam missi sunt; quadraginta et quinque diebus induciae datae sunt, quousque Romam ire et regredi possent; et XXX millia pondo argenti ab his accepta sunt. Senatus ex arbitrio Scipionis pacem iussit cum Carthaginiensibus fieri. Scipio his conditionibus dedit, *ne amplius, quam XXX naves, haberent; ut D millia pondo argenti darent; captivos et perfugas redderent.* A. U. 550

Cap. XXII. Interim, Hannibale veniente ad Africam, pax turbata est, multa hostilia ab Afris facta sunt; legati tamen eorum ex urbe venientes, a Romanis capti sunt, et, iubente Scipione, dimissi. Hannibal quoque frequentibus proeliis victus a Scipione, petit etiam ipse pacem. Cum ventum esset ad colloquium, iisdem conditionibus data est, quibus prius; addita quingentis millibus pondo argenti C millia librarum, propter novam perfidiam. Carthaginiensibus conditiones displicuerunt, iusseruntque Hannibalem pugnare. Infertur a Scipione et Masinissa, alio rege Numidarum, qui amicitiam cum Scipione fecerat, Carthagini bellum. (XIII.) Hannibal tres exploratores ad Scipionis castra misit, quos captos Scipio circumduci per castra iussit, ostendique eis totum exercitum; mox etiam prandium dari dimittique, ut renunciarent Hannibali, quae apud Romanos vidissent.

Cap. XXIII. Interea proelium ab utroque duce instructum est, quale vix ulla memoria fuit, cum peritissimi viri copias suas ad bellum educerent. Scipio victor recedit, paene ipso Hannibale capto, qui primum cum multis equitibus, deinde cum XX, postremo cum quatuor evasit. Inventa in castris Hannibalis argenti pondo XX millia, auri LXRR, cetera supellectilis copiosa. Post id certamen pax cum Car-
A.U. thaginiensibus facta est. Scipio Romam rediit, ingenti
551 gloria triumphavit, atque Africanus ex eo appellari coeptus est. Finem accepit secundum Punicum bellum, post annum septimum decimum, quam coeperat.

LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM.

1. 2. *Bellum Macedonicum contra Philippum regem.* 3. 4. *Syriacum contra Antiochum regem.* 5. *Fulvii triumphus de Aetolis, et mors Hannibalis.* 6-8. *Bellum Macedonicum secundum contra Perseum et Illyricum contra Gentium, triumphique de iis acti.* 9. *Res a Mummio in Hispania prospere gestae.* 10-12. *Bellum Punicum tertium et Carthaginis excidium.* 13. *Bellum Macedonicum tertium contra Pseudophilippum.*

14. Bellum Achaicum s. Corinthium a Mummio gestum Corinthique excidium. 15. Bellum Macedonicum quartum contra Pseudoperseum. 16. Res in Hispania contra Viriathum feliciter gestae. 17. Bellum Numantinum a Scipione profligatum. 18. Attalus per testamentum populum Romanum regni heredem constituit. 19. Triumphi Iunii Bruti de Callaecis et Lusitanis, et Scipionis Africani de Numantinis. 20. Bellum contra Aristonicum in Asia infeliciter a Crasso gestum, a Perperna profligatum. 21. Carthago reparata et Romana colonia facta. 22. Bellum cum Gallis Transalpinis et Bituito, Arvernorum duce, illoque devicto triumphus. 23. Colonia Narbonem deducitur. 24. Ignominiosum contra Scordiscos in Thracia bellum, Catone duce. 25. Triumphi de Sardinia et Thracia acti. 26. 27. Bellum Iugurthinum.

Cap. I.

Transacto Punico bello, secutum est MACEDONICUM A.U.
contra Philippum regem. 552

Cap. II. Quingentesimo et quinquagesimo primo anno ab urbe condita T. Quinctius Flamininus adver- A.U. 554
sus Philippum rem prospere gessit; pax ei data est his legibus, *ne Graeciae civitatibus, quas Romani contra eum defenderant, bellum inferret: ut captivos et transfugas redderet: quinquaginta solum naves haberet, reliquas Romanis daret: per annos decem quaterna millia pondo argenti praestaret, et obsidem da-*

ret filium suum Demetrium. T. Quinctius etiam Lacedaemoniis intulit bellum; ducem eorum Nabidem vicit, et, quibus voluit conditionibus, in fidem accepit. Ingenti gloria duxit ante currum nobilissimos obsides, Demetrium, Philippi filium, et Armenem Nabidis.

Cap. III. (II.) Transacto bello Macedonico secutum est SYRIACUM contra Antiochum regem, P. Cornelio Scipione, M. Acilio Glabrione coss. Huic Antiocho Hannibal se iunxerat; Carthaginem, patriam suam, metu, ne Romanis traderetur, relinquens. M. Acilius Glabrio in Achaia bene pugnavit; castra regis Antiochi nocturna pugna capta sunt, ipse fugatus. Philippo, quia contra Antiochum Romanis auxilio fuisset, filius Demetrius redditus est.

A. U. 561

Cap. IV. L. Cornelio Scipione, C. Laelio coss. Scipio Africanus fratri suo L. Cornelio Scipioni consuli legatus contra Antiochum profectus est. Hannibal, qui cum Antiocho erat, navali proelio victus est. Ipse postea Antiochus circa Sipylum ad Magnesiam, Asiae civitatem, a cos. Cornelio Scipione ingenti proelio fusus est. Auxilio fuit Romanis in ea pugna Eumenes, Attali regis frater, qui Eumeniam in Phrygia condidit. L millia peditum, III equitum eo certamine ex parte regis occisa sunt. Tum rex Antiochus pacem petiit; iisdem conditionibus data est a senatu, quamquam victo, quibus ante offerebatur: ut ex Europa

A. U. 562

et Asia recederet, atque intra Taurum se contineret: x millia talentorum et xx obsides praeberet: Hannibalem, concitorem belli, dederet. Eumeni regi donatae sunt omnes Asiae civitates, quas Antiochus bello perdiderat; et Rhodiis, qui auxilium Romanis contra regem Antiochum tulerant, multae urbes concessae sunt. Scipio Romam rediit, ingenti gloria triumphavit; nomen et ipse, ad imitationem fratris Asiagenis (Asiatici) accepit, quia Asiam vicerat; sicut frater ipsius propter Africam domitam Africanus appellabatur.

Cap. V. Spurio Postumio Albino, Q. Marcio Philippo coss. M. Fulvius de AETOLIS triumphavit. Hannibal, qui victo Antiocho, ne Romanis traderetur, ad Prusiam, Bithyniae regem, fugerat, repetitus etiam ab eo est per T. Quinctium Flamininum; et cum tradendus Romanis esset, venenum bibit, et apud Lybissam, in finibus Nicomediensium, sepultus est. A. U. 566

Cap. VI. (III) Philippo rege Macedoniae mortuo, qui et adversum Romanos bellum gesserat, et postea Romanis contra Antiochum auxilium tulerat, filius eius PERSEUS in Macedonia rebellavit, ingentibus copiis ad bellum paratis. Nam adiutores habebat Cotyn, Thraciae regem, et Illyrici, Gentium nomine. Romanis autem in auxilium erant Eumenes, Asiae rex, Ariarathes Cappadociae, Antiochus Syriae, Ptolemaeus Aegypti, Masinissa Numidiae. Prusias autem Bithy-

niae, quamquam sororem Persei uxorem haberet, A.U. 581 utrisque se aequum praebuit. Dux Romanorum P. Licinius cos. contra eum missus est, et a rege gravi proelio victus. Neque tamen Romani, quamquam superati, regi petenti pacem praestare voluerunt, nisi his conditionibus: *ut se et suos senatui et populo* A.U. 584 *Rom. dederet.* Mox missus contra eum L. Aemilius Paullus cos. et in Illyricum C. Anicius praetor contra Gentium. Sed Gentius facile uno proelio victus, mox se dedidit. Mater eius, et uxor, et duo filii, frater quoque simul in potestatem Romanorum venerunt. Ita bello intra XXX dies perfecto, ante cognitum est Gentium victum, quam coeptum bellum nuntiaretur.

Cap. VII. (IV.) Cum Perseo autem Aemilius Paullus cos. III Non. Septembris dimicavit, vicitque eum, XX millibus peditum eius occisis. Equitatus cum rege fugit integer; Romanorum C milites amissi sunt; urbes Macedoniae omnes, quas rex tenuerat, Romanis se dediderunt. Ipse rex, cum desereretur ab amicis, venit in Paulli potestatem. Sed honorem ei Aemilius, non quasi victo, habuit. Nam et volentem ad pedes sibi cadere, non permisit, et iuxta se in sella collocavit. Macedonibus et Illyriis hae leges a Romanis datae: *ut liberi essent, et dimidium eorum tributorum praestarent, quae regibus praestitissent;* ut appareret, populum Rom. pro aequitate magis, quam avaritia dimicare. Atque in conventu infinitorum populorum Paullus haec pronuntiavit; et legatio-

nes multarum gentium, quae ad eum venerant, magnificentissime convivio pavit, dicens: *eiusdem hominis esse debere, et bello vincere, et convivii apparatu elegantem esse.*

Cap. VIII. Mox LXX civitates Epiri, quae rebellarant, cepit; praedam militibus distribuit; Romam cum ingenti pompa rediit in nave Persei, quae inusitatae magnitudinis fuisse traditur, adeo ut XVI ordines dicatur habuisse remorum. Triumphavit autem A. U. 585 magnificentissime in curru aureo, cum duobus filiis, utroque latere adstantibus. Ducti sunt ante currum duo regis filii, et ipse Perseus, XLV annos natus. Post eum etiam C. Anicius de Illyriis triumphavit. A. U. 586 Gentius cum fratre et filiis ante currum ductus est. Ad hoc spectaculum multarum gentium reges Romam venerunt; inter-alios etiam venit Attalus atque Eumenes, Asiae reges; atque Prusias Bithyniae. Magno honore accepti sunt, et, permittente senatu, dona, quae attulerant, in Capitolio posuerunt. Prusias etiam filium suum Nicomedem senatui commendavit.

Cap. IX. Insequenti anno L. Mummius in Hispania bene pugnavit. Marcellus postea consul res ibidem prospere gessit.

Cap. X. (V.) TERTIUM deinde BELLUM CONTRA CARTHAGINEM suscipitur, sexcentesimo et altero anno ab urbe condita; L. Manlio Censorino, et M. Man- A. U. 603 lio COSS. anno LI post, quam secundum Punicum

bellum transactum erat. Hi profecti Carthaginem oppugnaverunt. Contra eos Hasdrubal, dux Carthaginiensium, dimicabat. Phamea, dux alius, equitatui praeerat Carthaginiensium. Scipio tunc, Scipionis Africani nepos, tribunus ibi militabat. Huius apud omnes ingens metus et reverentia erat. Nam et paratissimus ad dimicandum et consultissimus habebatur. Itaque per eum multa prospere a COSS. gesta sunt. Nec quidquam magis vel Hasdrubal vel Phamea vitabant, quam contra eam Romanorum partem committere, ubi Scipio dimicabat.

A.U. 604 Cap. XI. Per idem tempus Masinissa, rex Numidarum, per annos sexaginta fere amicus populi Romani, anno vitae XCVII mortuus, XLIV filiis relictis, Scipionem divisorem regni inter filios esse iussit.

Cap. XII. Cum igitur clarum Scipionis nomen esset,
A.U. 605 iuvenis adhuc COS. est factus, et contra Carthaginem
missus. Is eam cepit ac diruit. Spolia ibi inventa,
A.U. 606 quae variarum civitatum excidiis Carthago collegerat;
et ornamenta urbium civitatibus Siciliae, Italiae, Africae reddidit, quae sua recognoscebant. Ita Carthago septingentesimo anno, quam condita erat, deleta est. Scipio nomen, quod avus eius acceperat, meruit; scilicet, ut propter virtutem etiam ipse Africanus iunior vocaretur.

Cap. XIII. (VI.) Interim in Macedonia quidam PSEUDOPHILIPPUS arma movit, et Romanum praetorem,

P. Iuventium, contra se missum, ad internecionem vicit. Post eum Q. Caecilius Metellus dux a Romanis contra Pseudophilippum missus est, et XXV millibus ex militibus eius occisis, Macedoniam recepit; ipsum etiam Pseudophilippum in potestatem suam redegit.

Cap. XIV. CORINTHIIS quoque bellum indictum est, nobilissimae Graeciae civitati, propter iniuriam legatorum Romanorum. Hanc Mummius consul cepit ac diruit. Tres igitur Romae simul celeberrimi triumphi fuerunt: Africani, ex Africa; ante cuius currum ductus est Hasdrubal: Metelli, ex Macedonia; cuius currum praecessit Andriscus, qui et Pseudophilippus: Mummii, ex Corintho; ante quem signa aenea, et pictae tabulae, et alia urbis clarissimae ornamenta praelata sunt. A.U. 606

Cap. XV. (VII.) Iterum in Macedonia PSEUDOPERSEUS, qui se Persei filium esse dicebat, collectis servitiis, rebellavit; et, cum sexdecim armatorum millia haberet, a Tremellio quaestore superatus est. A.U. 610

Cap. XVI. Eodem tempore Metellus in Celtiberia apud Hispanos res egregias gessit. Successit ei Q. Pompeius. Nec multo post Q. quoque Caepio ad idem bellum missus est; quod quidam VIRIATHUS contra Romanos in Lusitania gerebat. Quo metu Viriathus a suis interfectus est, cum quatuordecim annis Hispanias adversum Romanos movisset. Pastor primo fuit; mox latronum dux; postremo tantos ad bellum A.U. 610 A.U. 611

populos concitavit, ut assertor contra Romanos Hispaniae putaretur. Et cum interfectores eius praemium a Caepione consule peterent, responsum est, *nunquam Romanis placuisse, imperatorem a suis militibus interfici.*

A. U. Cap. XVII. (VIII.) Q. Pompeius deinde consul a
611 NUMANTINIS, quae Hispaniae civitas fuit opulentissima, superatus, pacem ignobilem fecit. Post eum C. Ho-
A. U. stilius Mancinus cos. iterum cum Numantinis pacem
615 fecit infamem; quam populus et senatus iussit infringi, atque ipsum Mancinum hostibus tradi, ut in illo, quem auctorem foederis habebant, iniuriam soluti foederis vindicarent. Post tantam igitur ignominiam, qua a Numantinis bis Romani exercitus fuerant subiugati, P. Scipio Africanus, secundo consul
A. U. factus, ad Numantiam missus est. Is primum militem
618 vitiosum et ignavum, exercendo magis, quam puniendo, sine aliqua acerbitate correxit. Tum multas Hispaniae civitates partim bello cepit, partim in deditionem accepit. Postremo ipsam Numantiam, diu obsessam, fame confecit, et a solo evertit; reliquam provinciam in fidem accepit.

Cap. XVIII. Eo tempore Attalus rex Asiae, frater Eumenis, mortuus est, heredemque populum Romanum reliquit. Ita imperio Romano per testamentum Asia accessit.

A. U. Cap. XIX. Mox etiam Decimus Iunius Brutus de
620 Callaecis et Lusitanis triumphavit magna gloria: et

P. Scipio Africanus de Numantinis secundum triumphum egit XIV anno post, quam priorem de Africa egerat.

Cap. XX. Motum interim in Asia bellum est ab ARISTONICO Eumenis filio, qui ex concubina susceptus fuerat. Is Eumenes frater Attali fuerat. Adversus eum missus Pontifex P. Licinius Crassus, infinita re- A. U. 621
gum habuit auxilia. Nam et Bithyniae rex Nicomedes Romanos iuvit, et Mithridates Ponticus, cum quo bellum postea gravissimum fuit, et Ariarathes Cappadox, et Pylaemenes Paphlagon. Victus est tamen Crassus in proelio et interfectus; caput eius Aristonico oblatum est, corpus Smyrnae sepultum. Postea A. U. 622
Perperna, consul Romanus, qui sucessor Crasso veniebat, audita belli fortuna, ad Asiam celeravit, et acie victum Aristonicum apud Stratonicen civitatem, quo fugerat, fame ad deditionem compulit. Aristonicus iussu senatus Romae in carcere strangulatus est: triumphari enim de eo non poterat, quia Perperna apud Pergamum, Romam rediens, diem obierat.

Cap. XXI. L. Caecilio Metello et T. Quinctio A. U. 627
Flaminino coss. Carthago in Africa iussu senatus reparata est, quae nunc manet; annis duobus et viginti post, quam a Scipione fuerat eversa. Deducti eo sunt cives Romani.

Cap. XXII. (X.) Anno DCXXVII ab urbe condita, A. U. 628
C. Cassius Longinus et Sex. Domitius Calvinus, con-

sules, GALLIS TRANSALPINIS bellum intulerunt, et Ar-
vernorum tunc nobilissimae civitati, atque eorum
duci Bituito, infinitamque multitudinem iuxta Rho-
danum fluvium interfecerunt. Praeda ex torquibus
Gallorum ingens Romam perlata est. Bituitus se Do-
A. U. mitio dedidit, atque ab eo Romam deductus est,
633 magnaque gloria consules ambo triumphaverunt.

A. U. Cap. XXIII. M. Porcio Catone et Q. Marcio Rege
634 coss. DCXXXIII anno ab urbe condita Narbona in
A. U. Gallia colonia deducta est. Postea L. Metello et Q.
635 Mucio Scaevola coss. de Dalmatia triumphatum est.

A. U. Cap. XXIV. Ab urbe condita anno DCXXXV C.
638 Cato consul Scordiscis intulit bellum, ignominioseque
pugnavit.

A. U. Cap. XXV. C. Caecilio Metello et Cn. Carbone
639 coss. duo Metelli fratres eodem die, alterum ex Sar-
dinia, alterum ex Thracia triumphum egerunt; nun-
tiatumque Romae est, Cimbros e Gallia in Italiam
transisse.

A. U. Cap. XXVI. (XI.) P. Scipione Nasica et L. Cal-
641 purnio Bestia coss. IUGURTHAE, Numidarum regi,
bellum illatum est, quod Adherbalem et Hiempsalem,
Micipsae filios, fratres suos, reges et P. R. amicos
interemisset. Missus adversus eum cos. Calpurnius
Bestia, corruptus regis pecunia, pacem cum eo fla-
gitiosissimam fecit, quae a senatu improbata est.

Postea contra eundem, insequenti anno, Spurius A.U.
Postumius Albinus profectus est. Is quoque per fra- 642
trem ignominiose contra Numidas pugnavit.

Cap. XXVII. Tertio missus Q. Caecilius Metellus A.U.
consul, exercitum ingenti severitate et moderatione 643
correctum, cum nihil in quenquam cruentum faceret,
ad disciplinam Romanam reduxit. Iugurtham variis
proeliis vicit, elephantos eius occidit, vel cepit, mul-
tas civitates ipsius in deditionem accepit. Et cum iam
bello finem positurus esset, successum est ei a C.
Mario. Is Iugurtham et Bocchum, Mauritaniae regem,
qui auxilium Iugurthae ferre coeperat, pariter supe-
ravit. Aliquanta et ipse oppida Numidiae cepit, bello-
que terminum posuit, capto Iugurtha per quaestorem
suum Cornelium Sullam, ingentem virum, tradente
Boccho Iugurtham, qui pro eo ante pugnaverat. A M. A.U.
Iunio Silano, collega Q. Metelli, Cimbri in Gallia; 643
et a Minucio Rufo in Macedonia Scordisci et Triballi; A.U. 644
et a Servilio Caepione in Hispania Lusitani victi A.U.
sunt; et duo triumphi de Iugurtha, primus per Me- 645
tellum, secundus per Marium acti sunt. Ante currum
tamen Marii Iugurtha cum duobus filiis ductus est
catenatus, et mox iussu consulis in carcere strangu-
latus.

LIBER QUINTUS.

ARGUMENTUM.

1. 2. *Bellum Cimbricum, sociis Germanorum et Gallorum gentibus, post magnam cladem compressum.* 3. *Bellum sociale in Italia summo rerum discrimine gestum.* 4. *Bellum civile primum, seu Marianum.* 5-9. *Bellum Mithridaticum, cui interponitur Thracium, et Mariani continuatio et finis.*

Cap. I.

Dum bellum in Numidia contra Iugurtham geritur, Romani consules M. Manlius et Q. Caepio a Cimbris et Teutonibus, et Tigurinis, et Ambronibus, quae erant Germanorum et Gallorum gentes, victi sunt iuxta flumen Rhodanum; et ingenti internecione attriti, etiam castra sua et magnam partem exercitus perdiderunt. Timor Romae grandis fuit, quantus vix Hannibalis tempore Punici belli, ne iterum Galli Romam venirent. Ergo Marius post victoriam Iugurthinam secundo cos. est factus, bellumque ei contra Cimbros et Teutonas decretum est. Tertio quoque ei et quarto delatus est consulatus: quia bellum Cimbricum protrahebatur. Sed in quarto consulatu colle-

gam habuit Q. Lutatium Catulum. Cum Cimbris itaque conflixit, et duobus proeliis CC millia hostium cecidit. LXXX millia cepit, et ducem eorum Teutobodum; propter quod meritum absens quinto COS. est factus.

Cap. II. Interea Cimbri et Teutones, quorum copia adhuc infinita erat, ad Italiam transierunt. Iterum a C. Mario et Q. Catulo contra eos dimicatum est; sed a Catuli parte felicius. Nam proelio, quod simul ambo gesserunt, CXL millia, aut in pugna, aut in fuga, caesa sunt; LX millia capta. Romani milites ex utroque exercitu trecenti perierunt. Tria et triginta Cimbris signa sublata sunt. Ex his exercitus Marii duo reportavit, Catuli exercitus XXX et unum. Is belli finis fuit; triumphus utrique decretus est.

Cap. III. (II.) Sex. Iulio Caesare et L. Marcio A.U.
Philippo COSS. sexcentesimo quinquagesimo nono anno 661
ab urbe condita, cum prope alia omnia bella cessarent, in Italia gravissimum bellum Picentes, Marsi, Pelignique moverunt; qui, cum annis numerosis iam populo Romano obedirent, tum libertatem sibi aequam asserere coeperunt. Perniciosum admodum hoc
bellum fuit. P. Rutilius consul in eo occisus est, Cae- A.U.
pio, nobilis iuvenis, et Porcius Cato, alius COS. 662
Duces autem adversus Romanos Picentibus et Marsis A.U. 663
fuerunt T. Vettius, Hierius Asinius, T. Herennius, A. Cluentius. A Romanis bene contra eos pugnatum

est a C. Mario, qui sexies consul fuerat, et a Cn. Pompeio, maxime tamen a L. Cornelio Sulla, qui inter alia egregia ita Cluentium, hostium ducem, cum magnis copiis fudit, ut ex suis unum amitteret. Quadriennio, cum gravi tamen calamitate, hoc bellum tractum est. Quinto demum anno finem accepit per L. Cornelium Sullam consulem, cum antea in eodem bello ipse multa strenue, sed praetor egisset.

A.U. 664 Cap. IV. (III.) Anno urbis conditae DCLXII primum Romae bellum CIVILE commotum est: eodem anno etiam Mithridaticum. Causam bello civili C. Marius sexies COS. dedit. Nam cum Sulla consul contra Mithridatem gesturus bellum, qui Asiam et Achaiam occupaverat, mitteretur, isque exercitum in Campania paullisper teneret, ut belli Socialis, (de quo diximus) quod intra Italiam gestum fuerat, reliquiae tollerentur; Marius affectavit, ut ipse ad bellum Mithridaticum mitteretur. Qua re Sulla commotus, cum exercitu ad urbem venit. Illic contra Marium et Sulpicium dimicavit. Primus urbem Romam armatus ingressus est, Sulpicium interfecit, Marium fugavit, atque ita COSS. ordinatis in futurum annum, Cn. Octavio et L. Cornelio Cinna, ad Asiam profectus est. A.U. 665

Cap. V. Mithridates enim, qui Ponti rex erat, atque Armeniam minorem et totum Ponticum mare in circuitu cum Bosporo tenebat, primo Nicomedem,

amicum populi Romani, Bithynia voluit expellere, senatuique mandavit, bellum se ei propter iniurias, quas passus fuerat, illaturum. A senatu responsum est Mithridati, si id faceret, quod bellum a Romanis et ipse pateretur. Quare iratus Cappadociam statim occupavit, et ex ea Ariobarzanem, regem et amicum populi Romani, fugavit. Mox etiam Bithyniam invasit et Paphlagoniam, pulsis ex ea regibus, amicis populi Romani, Pylaemene et Nicomede. Inde Ephesum contendit, et per omnem Asiam literas misit, ut, ubicunque inventi essent cives Romani, uno die occiderentur.

Cap. VI. Interea etiam Athenae, civitas Achaiae, ab Aristione Atheniensi Mithridati tradita est. Miserat enim iam ad Achaiam Mithridates Archelaum, ducem suum, cum centum et viginti millibus equitum ac peditum, per quem etiam reliqua Graecia occupata est. (IV.) Sulla Archelaum apud Piraeeum, non longe ab Athenis, obsedit, ipsamque urbem cepit; postea commisso proelio contra Archelaum, ita eum vicit, ut ex CXX millibus vix decem Archelao superessent, ex Sullae exercitu XIV tantum homines interficerentur. Hac pugna Mithridates cognita, LXX millia lectissima ex Asia Archelao misit, contra quem Sulla iterum commisit. Primo proelio XV millia hostium interfecta sunt, filiusque Archelai Diogenes; secundo omnes Mithridatis copiae exstinctae sunt. Archelaus ipse tri-

duo nudus in paludibus latuit. Hac re audita, Mithridates cum Sulla de pace agi iussit.

Cap. VII. Interim eo tempore Sulla etiam Dardanos, Scordiscos, Dalmatas, et Maedos partim vicit, alios in fidem accepit. Sed cum legati a rege Mithridate, qui pacem petebant, venissent, non aliter se daturum Sulla esse respondit, nisi rex, relictis his, quae occupaverat, ad regnum suum rediisset. Postea tamen ad colloquium ambo venerunt; pax inter eos
A. U. 663 ordinata est, ut Sulla, ad bellum civile festinans, a tergo periculum non haberet. (V.) Nam dum Sulla
A. U. 665 in Achaia atque Asia Mithridatem vincit, Marius, qui fugatus erat, et Cornelius Cinna, unus ex consulibus, bellum in Italia repararunt, et ingressi urbem Romam, nobilissimos ex senatu et consulares viros interfecerunt; multos proscripserunt; ipsius Sullae domo eversa, filios et uxorem ad fugam compulerunt. Universus reliquus senatus ex urbe fugiens, ad Sullam in Graeciam venit, orans, ut patriae subveniret. Ille in Italiam traiecit; bellum civile gesturus adversus Norbanum et Scipionem coss. Et primo proelio contra
A. U. 669 Norbanum dimicavit non longe a Capua. Tum VII millia eius cecidit, VI millia cepit, CXXIV suorum amisit. Inde etiam ad Scipionem se convertit, et ante proelium totum eius exercitum sine sanguine in deditionem accepit.

A. U. 670 Cap. VIII. Sed cum Romae mutati consules essent, Marius, Marii filius, ac Papirius Carbo consulatum

accepissent, Sulla contra Marium iuniorem dimicavit, et, XX millibus eius occisis, CCCC de suis perdidit. Mox etiam urbem ingressus est. Marium, Marii filium, Praenestem persecutus, obsedit, et ad mortem compulit. Rursus pugnam gravissimam habuit contra Lambonium et Carinatem, duces partis Marianae, ad portam Collinam. LXX millia hostium in proelio contra Sullam fuisse dicuntur; XII millia se Sullae dediderunt, ceteri in acie, in castris, in fuga, insatiabili ira victoris consumti sunt. (VI.) Cn. quoque Carbo, cos. alter, ab Arimino ad Siciliam fugit, et ibi per Cn. Pompeium interfectus est; quem adolescentem Sulla atque annos unum et viginti natum, cognita eius industria, traditis exercitibus praefecerat, ut secundus a Sulla haberetur.

Cap. IX. Occiso ergo Carbone Siciliam Pompeius recepit. Transgressus inde ad Africam, Domitium, Marianae partis ducem, et Hiarbam, regem Mauritaniae, qui Domitio auxilium ferebat, occidit. Post A. U.
haec Sulla de Mithridate ingenti gloria triumphavit. 672
Cn. etiam Pompeius, quod nulli Romanorum tributum erat, quartum et XX annum agens, de Africa triumphavit. Hunc finem habuerunt duo bella funestissima; A. U.
Italicum, quod et Sociale dictum est, et civile, quae 673
ambo tracta sunt per annos decem. Consumserunt ultra CL millia hominum; viros consulares XXIV, praetorios VII, aedilitios LX, senatores fere CC.

LIBER SEXTUS.

ARGUMENTUM.

1. *Bellum Sertorianum in Hispania, eius auctore a suis occiso, finitum.* 2. *Bellum in Macedonia et conterminis regionibus et triumphus Scribonii Curionis inde actus.* 3. *Servilii Isaurici, qui et primus Taurum penetravit, de Cilicia, Lycia et Isauris victoriae et triumphus.* 4. *Bellum in Illyrico et Dalmatia a Cosconio prospere gestum.* 5. *Lepidi, consulis, motus civiles oppressi, et triumphi aliquorum ducum.* 6. *Nicomedes, Bithyniae rex, moriens Romanos facit heredes. Sequuntur varia bella, veluti Mithridaticum tertium;* 7. *servile a Spartaco concitatum et post multas calamitates a Licinio Crasso tertio anno compositum;* 8. *Mithridatici, Tigranis, Armeniae regis, auxilio confirmati continuatio et* 9. *fortuna secunda;* 10. *contra Thracas et Danubii accolas; Luculli utriusque, qui duces fuerant, triumphi;* 11. *Creticum, subacta insula, a Metello confectum. Apion populum Romanum heredem constituit;* 12. *piraticum Pompeio, Mithridaticum eodem duce profligatum.* 13. 14. *Res a Pompeio contra Tigranem aliosque Asiae reges et populos gestae, et regnorum consecuta inde conversio.* 15.

Bellum Catilinarium. 16. *Metelli et Pompeii triumphi.* 17. *Iulii Caesaris bellum Gallicum.* 18. *Crassi Parthicum cum eius nece et exercitus clade gestum.* 19. *Bellum civile inter Caesarem et Pompeium, eius variae vices, Pompeioque victo et occiso aucta Caesaris potentia, et occisio.*

Cap. I.

Marco Aemilio Lepido, Q. Catulo consulibus, cum Sulla rempublicam composuisset, bella nova exarserunt; unum in Hispania; aliud in Pamphylia et Cilicia; tertium in Macedonia; quartum in Dalmatia. Nam SERTORIUS, qui partium Marianarum fuerat, timens fortunam ceterorum, qui interemti erant, ad bellum commovit Hispanias. Missi sunt contra eum duces Q. Caecilius Metellus, filius eius, qui Iugurtham regem vicit, et L. Domitius, praetor. A. Sertorii duce Hirtuleio Domitius occisus: Metellus vario successu contra Sertorium dimicavit. Postea cum impar pugnae solus Metellus putaretur, Cn. Pompeius ad Hispanias missus est. Ita duobus ducibus adversis Sertorius fortuna varia saepe pugnavit. Octavo demum anno a suis occisus est, et finis ei bello datus per Cn. Pompeium adolescentem et Q. Metellum Pium; atque omnes prope Hispaniae in ditionem populi Romani redactae sunt.

A. U. 674

A. U. 680

Cap. II. Ad Macedoniam missus est Appius Claudius. Post consulatum levia proelia habuit contra va- A. U. 674

rias gentes, quae Rhodopam provinciam incolebant, atque ibi morbo mortuus est. Missus ei successor C. Scribonius Curio post consulatum. Is Dardanos vicit, et usque ad Danubium penetravit; triumphumque meruit, et intra triennium finem bello dedit.

A.U. 677

A.U. 681

Cap. III. Ad Ciliciam et Pamphyliam missus est P. Servilius ex consule, vir strenuus. Is Ciliciam subegit, Lyciae urbes clarissimas oppugnavit et cepit, in his Phaselidem, Olympum; Corycum Ciliciae. Isauros quoque aggressus ad deditionem redegit, atque intra triennium bello finem dedit. Primus omnium Romanorum in Tauro iter fecit. Revertens triumphum accepit, et nomen *Isaurici* meruit.

A.U. 674

Cap. IV. Ad Illyricum missus est C. Cosconius pro consule: multam partem Dalmatiae subegit, Salonas cepit, et composito bello Romam post biennium rediit.

A.U. 674

Cap. V. (IV.) Iisdem temporibus consul M. Aemilius Lepidus, Catuli collega, bellum civile voluit commovere; intra tamen unam aestatem motus eius oppressus est. Ita uno tempore multi simul triumphi fuerunt; Metelli ex Hispania, Pompeii secundus ex Hispania, Curionis ex Macedonia, Servilii ex Isauria.

A.U. 678

Cap. VI. (V.) Anno urbis conditae DCLXXVI. L. Licinio Lucullo, et M. Aurelio Cotta coss. mortuus est Nicomedes, rex Bithyniae, et testamento popu-

lum Romanum fecit heredem. Mithridates, pace rupta, Bithyniam et Asiam rursus voluit invadere. Adversus eum ambo consules missi, variam habuere fortunam. Cotta apud Chalcedonem victus ab eo acie, etiam intra oppidum coactus est et obsessus. Sed cum se inde Mithridates Cyzicum transtulisset, ut Cyzico capta totam Asiam invaderet, Lucullus ei alter consul occurrit: ac dum Mithridates in obsidione Cyzici commoratur, ipse eum a tergo obsedit, fameque consumsit, et multis proeliis vicit; postremo Byzantium (quae nunc Constantinopolis est) fugavit, navali quoque proelio duces eius Lucullus oppressit. Ita una hieme et aestate a Lucullo centum fere millia regis extincta sunt.

Cap. VII. (VI.) Anno urbis Romae DCLXXVIII A. U.
Macedoniam provinciam M. Licinius Lucullus accepit, 680
consobrinus Luculli, qui contra Mithridaten bellum
gerebat. Et in Italia novum bellum subito commotum A. U.
est. Septuaginta enim quatuor gladiatores, ducibus 679
Spartaco, Crixo et Oenomao, effracto Capuae ludo,
effugerunt, et per Italiam vagantes, paene non levius
bellum in ea, quam Hannibal moverat, paraverunt.
Nam multis ducibus, et duobus simul Romanorum A. U.
consulibus victis, sexaginta fere millium armatorum 680
exercitum congregaverunt; victique sunt in Apulia a
M. Licinio Crasso proconsule, et post multas calami- A. U
tates Italiae, tertio anno, bello huic finis impositus. 681

A.U. 681 Cap. VIII. (VII.) Sexcentesimo octogesimo primo urbis conditae anno, P. Cornelio Lentulo, et Cn. Aufidio Oreste coss. duo tantum gravia bella in imperio Romano erant, Mithridaticum et Macedonicum. Haec duo Luculli agebant, L. Lucullus et M. Lucullus. L. ergo Lucullus post pugnam Cyzicenam, qua vicerat Mithridaten, et navalem, qua duces eius oppresserat, persecutus est eum, et, recepta Paphlagonia atque Bithynia, etiam regnum eius invasit: Sinopen et Amison, civitates Ponti nobilissimas, cepit. Secundo proelio apud Cabira civitatem, quo ingentes copias ex omni regno adduxerat Mithridates, cum XXX millia lectissima regis a quinque millibus Romanorum vastata essent, Mithridates fugatus est, et castra eius direpta. Armenia quoque minor, quam tenuerat, eidem sublata est. Susceptus tamen est Mithridates post fugam a Tigrane, Armeniae rege, qui tunc ingenti gloria imperabat, Persas saepe vicerat, Mesopotamiam occupaverat, et Syriam, et Phoenices partem.

Cap. IX. Ergo Lucullus, repetens hostem fugatum, etiam regnum Tigranis, qui Armeniis imperabat, ingressus est: Tigranocerta, civitatem Arzanenae
A.U. 683 nobilissimam regni Armeniaci, cepit: ipsum regem cum sexcentis millibus clibanariorum, et centum millibus sagittariorum et armatorum venientem, XVII millia militum habens, ita vicit, ut magnam partem
A.U. 684 Armeniorum deleverit. Inde Nisibin profectus, eam quoque civitatem cum regis fratre cepit. Sed hi, quos

in Ponto Lucullus reliquerat, cum exercitus parte, ut regiones victas etiam Romanorum tuerentur, negligenter se et avare agentes, occasionem iterum Mithridati in Pontum irrumpendi dederunt, atque ita bellum renovatum est. Lucullo paranti, capta Nisibi, A. U. 685
contra Persas expeditionem, successor est missus.

Cap. X. (VIII.) Alter autem Lucullus, qui Macedoniam administrabat, Bessis primus Romanorum intulit bellum, atque eos ingenti proelio in Haemo monte superavit: oppidum Uscudamam, quod Bessi habitabant, eodem die, quo aggressus est, vicit; Cabylen cepit; usque Danubium penetravit. Inde multas supra Pontum positas civitates aggressus est. Illic Apolloniam evertit; Calatin, Parthenopolin, Tomos, Histrum, Burziaonem cepit, belloque confecto, Romam rediit. Ambo tamen triumphaverunt: Lucullus, qui contra Mithridaten pugnaverat, maiori gloria, cum tantorum regnorum victor redisset.

Cap. XI. (IX.) Confecto bello Macedonico, manente Mithridatico, quod, recedente Lucullo, rex collectis auxiliis reparaverat, bellum CRETICUM ortum est. Ad id missus Caecilius Metellus, ingentibus proe- A. U.
liis intra triennium omnem provinciam cepit, appel- 683
latusque est *Creticus*, atque ex ea insula triumphavit. Quo tempore Libya quoque Romano imperio per tes- A. U.
tamentum Apionis, qui rex eius fuerat, accessit; in 656
qua inclutae civitates erant, Berenice, Ptolemais et Cyrene.

Cap. XII. (X.) Dum haec geruntur, PIRATAE omnia maria infestabant ita, ut Romanis, toto orbe
A.U. victoribus, sola navigatio tuta non esset. Quare id
685 bellum Cn. Pompeio decretum est; quod intra pau-
A.U. 686 cos menses, ingenti et felicitate et celeritate confecit. Mox ei delatum bellum etiam contra regem Mithridaten et Tigranen, quo suscepto, Mithridaten in Armenia minore nocturno proelio vicit, castra diripuit: quadraginta millibus eius occisis, viginti tantum de exercitu suo perdidit, et duos centuriones. Mithridates cum uxore fugit, et duobus comitibus. Neque multo post, cum in suos saeviret, Pharnacis, filii sui, apud milites seditione, ad mortem coactus, ve-
A.U. nenum hausit. Hunc finem habuit Mithridates. Periit
688 autem apud Bosporum, vir ingentis industriae consiliique. Regnavit annis sexaginta, vixit septuaginta duobus: contra Romanos bellum habuit annis quadraginta.

A.U. Cap. XIII. (XI) Tigrani deinde Pompeius bellum
686 intulit. Ille se ei dedit, et in castra Pompeii sexto decimo milliario ab Artaxata venit, ac diadema suum, cum procubuisset ad genua Pompeii, in manibus ipsi collocavit; quod ei Pompeius reposuit, honorificeque eum habitum, regni tamen parte multavit, et grandi pecunia. Ademta est ei Syria, Phoenice, Sophene: sex millia praeterea talentorum argenti, quae populo Romano daret, quia bellum sine causa Romanis commovisset.

Cap. XIV. Pompeius mox etiam Albanis bellum intulit: et eorum regem Oroden ter vicit: postremo per epistolas et munera rogatus, veniam ei ac pacem dedit. Iberiae quoque regem Artocen vicit acie, et in deditionem accepit. Armeniam minorem Deiotaro, Galatiae regi, donavit, quia socius belli Mithridatici fuerat. Attalo et Pylaemeni Paphlagoniam reddidit; Aristarchum Colchis regem imposuit. Mox Ituraeos et Arabas vicit; et cum venisset in Syriam, Seleuciam, vicinam Antiochiae civitatem, libertate donavit, quod regem Tigranem non recepisset. Antiochensibus obsides reddidit: aliquantum agrorum Daphnensibus dedit, quo lucus ibi spatiosior fieret, delectatus amoenitate loci, et aquarum abundantia. Inde ad Iudaeam trans- A. U.
gressus, Hierosolyma, caput gentis, tertio mense 689
cepit, duodecim millibus Iudaeorum occisis, ceteris in fidem acceptis. His gestis, in Asiam se recepit et finem antiquissimo bello dedit.

Cap. XV. (XII.) M. Tullio Cicerone oratore, et C. Antonio coss. anno ab urbe condita DCLXXXIX. L.
Sergius Catilina, nobilissimi generis vir, sed ingenii A. U.
pravissimi, ad delendam patriam coniuravit cum qui- 689
busdam, claris quidem, sed audacibus viris. A Cicerone urbe expulsus est: socii eius deprehensi, in
carcere strangulati sunt. Ab Antonio, altero consule, A. U.
Catilina ipse proelio victus est et interfectus. 690

Cap. XVI. (XIII.) Sexcentesimo nonagesimo anno A. U.
ab urbe condita D. Iunio Silano, et L. Murena coss. 690

A. U. Metellus de Creta triumphavit; Pompeius de bello
691 Piratico et Mithridatico. Nulla unquam pompa triumphi similis fuit. Ducti sunt ante eius currum filii Mithridatis, filius Tigranis, et Aristobulus, rex Iudaeorum: praelata est ingens pecunia, auri atque argenti infinitum. Hoc tempore nullum per orbem terrarum grave bellum erat.

A. U. Cap. XVII. (XIV.) Anno urbis conditae DCXCIII.
693 C. Iulius Caesar, qui postea imperavit, cum L. Bibulo consul est factus. Decreta est ei Gallia et Illyricum, cum legionibus decem. Is primo vicit Helvetios, qui nunc Sequani appellantur. Deinde vincendo per bella gravissima usque ad Oceanum Britannicum processit. Domuit autem annis novem fere omnem Galliam, quae inter Alpes, flumen Rhodanum, Rhenum et Oceanum est, et circuitu patet ad bis et tri-
A. U. cies centena millia passuum. Britannis mox bellum
698 intulit, quibus ante eum ne nomen quidem Romanorum cognitum erat; et eos quoque victos, obsidibus acceptis, stipendiarios fecit. Galliae autem tributi nomine annuum imperavit sestertium quadringenties, Germanosque trans Rhenum aggressus, immanissimis proeliis vicit. Inter tot successus ter male pugnavit: apud Arvernos semel praesens, et absens in Germania bis. Nam legati eius duo, Titurius et Aurunculeius, per insidias caesi sunt.

A. U. Cap. XVIII. (XV.) Circa eadem tempora, anno
697 urbis conditae DCXCVII, M. Licinius Crassus, collega

Cn. Pompeii Magni in consulatu secundo, contra A. U.
Parthos missus est, et cum circa Carras contra omina 699
et auspicia dimicasset, a Surena, Orodis regis duce, victus, ad prostremum interfectus est cum filio, clarissimo et praestantissimo iuvene. Reliquiae exercitus per C. Cassium quaestorem servatae sunt, qui singulari animo perditas res tanta virtute restituit, ut Persas, rediens trans Euphratem, crebris proeliis vinceret.

Cap. XIX. (XVI.) Hinc iam bellum civile successit exsecrandum et lacrymabile, quo, praeter calamitates, quae in proeliis acciderunt, etiam Populi Romani fortuna mutata est. Caesar enim, rediens ex Gallia victor, coepit poscere alterum consulatum, atque ita, ut sine dubietate ei aliqua deferretur. Contradictum est a Marcello cos. a Bibulo, a Pompeio, A. U.
a Catone, iussusque dimissis exercitibus ad urbem 703
redire. Propter quam iniuriam ab Arimino, ubi milites congregatos habebat, adversum patriam cum exercitu venit. Consules cum Pompeio, senatusque omnis atque universa nobilitas ex urbe fugit, et in Graeciam transiit; apud Epirum, Macedoniam, Achaiam, Pompeio duce, senatus contra Caesarem bellum paravit.

Cap. XX. Caesar, vacuam urbem ingressus, dic- A. U.
tatorem se fecit. Inde Hispanias petiit. Ibi Pompeii 703
exercitus validissimos et fortissimos cum tribus duci-

bus, L. Afranio, M. Petreio, M. Varrone, superavit. Inde regressus, in Graeciam transiit, adversum Pompeium dimicavit. Primo proelio victus est et fugatus; evasit tamen, quia nocte interveniente Pompeius sequi noluit; dixitque Caesar, *nec Pompeium scire vincere, et illo tantum die se potuisse superari.* Deinde in Thessalia apud Palaeopharsalum, productis utrimque ingentibus copiis, dimicaverunt. Pompeii acies habuit XL millia peditum, equites in sinistro cornu sexcentos, in dextro quingentos; praeterea totius Orientis auxilia, totam nobilitatem, innumeros senatores, praetorios, consulares, et qui magnorum iam populorum victores fuissent. Caesar in acie sua habuit peditum non integra XXX millia, equites mille.

Cap. XXI. Nunquam adhuc Romanae copiae in unum, neque majores, neque melioribus ducibus, convenerant, totum terrarum orbem facile subacturae, si contra barbaros ducerentur. Pugnatum tamen est ingenti contentione victusque ad postremum Pompeius, et castra eius direpta sunt. Ipse fugatus Alexandriam petiit, ut a rege Aegypti, cui tutor a senatu datus fuerat propter iuvenilem eius aetatem, acciperet auxilia; qui fortunam magis, quam amicitiam secutus, occidit
A. U. Pompeium; caput eius et anulum Caesari misit. Quo
704 conspecto, Caesar etiam lacrimas fudisse dicitur, tanti viri intuens caput, et generi quondam sui.

Cap. XXII. (XVII.) Mox Caesar Alexandriam venit. Ipsi quoque Ptolemaeus parare voluit insidias; qua causa regi bellum illatum est. Victus in Nilo periit, inventumque est corpus eius cum lorica aurea. Caesar Alexandria potitus, regnum Cleopatrae dedit, Ptolemaei sorori, cum qua consuetudinem stupri habuerat. Rediens inde Caesar Pharnacem, Mithridatis Magni filium, qui Pompeio in auxilium apud Thessaliam fuerat, rebellantem in Ponto, atque multas populi Romani provincias occupantem, vicit acie; A.U.
postea ad mortem coëgit. 705

Cap. XXIII. (XVIII.) Inde Romam regressus,
tertio se consulem fecit cum M. Aemilio Lepido, qui A.U.
ei dictatori magister equitum ante annum fuerat. Inde 706
in Africam profectus est, ubi infinita nobilitas cum Iuba, Mauritaniae rege, bellum reparaverat. Duces autem Romani erant P. Cornelius Scipio, ex genere antiquissimo Scipionis Africani: (hic etiam socer Pompeii Magni fuerat) M. Petreius, Q. Varus, M. Porcius Cato, L. Cornelius Faustus, Sullae dictatoris filius. Contra hos, commisso proelio, post multas dimicationes victor fuit Caesar. Cato, Scipio, Petreius, Iuba, ipsi se occiderunt. Faustus, Pompeii gener a Caesare interfectus est.

Cap. XXIV. (XIX.) Post annum Caesar Romam A.U.
regressus, quarto se consulem fecit, et statim ad His- 707
panias est profectus; ubi Pompeii filii, Cnaeus et

Sextus, ingens bellum reparaverant. Multa proelia fuerunt; ultimum apud Mundam civitatem, in quo adeo Caesar paene victus est, ut, fugientibus suis, se voluerit occidere, ne post tantam rei militaris gloriam, in potestatem adolescentium, natus annos sex et quinquaginta, veniret. Denique reparatis suis vicit; ex Pompeii filiis maior occisus est, minor fugit.

Cap. XXV. (XX.) Inde Caesar, bellis civilibus toto orbe compositis, Romam rediit; agere insolentius coepit, et contra consuetudinem Romanae libertatis. Cum ergo et honores ex sua voluntate praestaret, qui a populo ante deferebantur, nec Senatui ad se venienti assurgeret, aliaque regia ac paene tyrannica faceret, coniuratum est in eum a LX vel amplius senatoribus equitibusque Romanis. Praecipui fuerunt inter coniuratos duo Bruti, ex eo genere Bruti, qui primus Romae consul fuerat et reges expulerat; C. Cassius et Servilius Casca. Ergo Caesar,
A.U. cum senatus die inter ceteros venisset ad curiam,
708 XXIII vulneribus confossus est.

LIBER SEPTIMUS.

ARGUMENTUM.

1. *Interfecto, Iulio Caesare bella civilia instaurantur, rem publicam turbante Antonio.* 2. *Antonius fugatus confugit ad Lepidum, cuius opera Octaviano, alterius partis duci, reconciliatur. Illorum triumviratus.* 3. *Bellum a Bruto et Cassio, Caesaris percussoribus, motum, illorumque caedes. Divisio rei publicae inter Antonium et Octavianum. Antonii frater, Lucius, novus civilis belli auctor, opprimitur.* 4. *Bellum cum Sexto Pompeio pace componitur.* 5. *Agrippa in Aquitania res prospere gerit. Ventidius Bassus de Parthis, qui in Syriam irruperant, victis triumphum agit.* 6. *Sext. Pompeius, rupta pace, bellum instaurat, et victus interficitur. Antonius Cleopatram, Aegypti reginam, in matrimonium ducit, et vanam in Parthos expeditionem suscipit.* 7. *Bellum inter Octavianum et Antonium, et huius post pugnam infelicem apud Actium cum Cleopatra interitus. Aegyptus Romano imperio adiicitur.* 8. *Octavianus, Augusti nomine accepto, inde solus rempublicam obtinet et egregie moderatur.* 9. 10. *Augusti bella, victoriae, vita, mores, auctoque Romano imperio obitus.* 11. *Tiberius,*

Augusti successor, post vitam pessime actam cum summo omnium gaudio moritur. 12. Caligula, sceleratus princeps, bello contra Germanos ignave gesto, occiditur. 13. Claudius, parum sibi in vitae moderatione constans, Britanniam devincit. 14. Neronis luxuria, libido et crudelitas praeter alia crimina memorantur. Britannia paene amittitur, Armenia a Parthis eripitur; Pontus tamen Polemoniacus et Alpes Cottiae Romano imperio accedunt. 15. Nero omnibus exsecrabilis hostisque a senatu iudicatus ipse se interficit. 16. Galba, senex, post breve imperium occiditur. 17. Otho, cum a Vitellio, imperii aemulo, urgeretur, ad evitandam belli civilis calamitatem voluntaria morte obit. 18. Vitellius, Neronis imitator, ingluvie maxime notabilis, ignominiose perit. 19. 20. Vespasiani virtutes et res in bellis gestae, quibus Romano imperio accesserunt Vecta insula, factaeque provinciae Achaia, Lycia, Rhodus, Samus, Thracia, Cilicia, Commagene. 21. 22. Titi, principis optimi, laetissimum imperium. 23. Domitianus, diversis moribus foedus, contra Sarmatas, Cattos et Dacos bella gerit et triumphos multis calamitatibus redemtos agit; cum Romae multa opera fecisset, ob scelera interficitur.

Cap. I.

Anno Urbis septingentesimo fere ac nono, interfecto Caesare, bella civilia reparata sunt. Percussoribus

enim Caesaris senatus favebat. Antonius cos. partium A. U. 708 Caesaris, civilibus bellis opprimere eos conabatur. Ergo turbata republica multa Antonius scelera committens, a senatu hostis iudicatus est. Missi ad eum persequendum duo coss. Pansa et Hirtius, et Octa- A. U. 709 vianus adolescens, annos x et VIII natus, Caesaris nepos, quem ille testamento heredem reliquerat, et nomen suum ferre iusserat. Hic est, qui postea Augustus est dictus, et rerum potitus. Quare profecti contra Antonium tres duces, vicerunt eum. Evenit tamen, ut victores coss. ambo morerentur. Quare tres exercitus uni Caesari Augusto paruerunt.

Cap. II. Fugatus Antonius, amisso exercitu, confugit ad Lepidum, qui Caesaris magister equitum fuerat, et tunc copias militum grandes habebat; a quo susceptus est. Mox Lepido operam dante, Caesar cum Antonio pacem fecit, et quasi vindicaturus patris sui mortem, a quo per testamentum fuerat adoptatus, Romam cum exercitu profectus, extorsit, ut sibi xx anno consulatus daretur. Senatum proscripsit, cum Antonio et Lepido, et rempublicam armis tenere coepit. Per hos etiam Cicero orator occisus est, multique alii nobiles.

Cap. III. (II.) Interea Brutus et Cassius, interfectores Caesaris, ingens bellum moverunt: erant A. U. 710 enim per Macedoniam et Orientem multi exercitus, quos occupaverant. Profecti igitur contra eos Caesar

Octavianus Augustus et M. Antonius (remanserat enim ad defendendam Italiam Lepidus) apud Philippos, Macedoniae urbem, contra eos pugnaverunt. Primo proelio victi sunt Antonius et Caesar; periit tamen dux nobilitatis Cassius: secundo Brutum et infinitam nobilitatem, quae cum illis bellum gesserat, victam interfecerunt. Ac sic inter eos divisa est respublica, ut Augustus Hispanias, Gallias et Italiam
A.U. 711 teneret: Antónius Asiam, Pontum, Orientem. Sed
in Italia L. Antonius cos. bellum civile commovit,
frater eius, qui cum Caesare contra Brutum Cassium-
A.U. 712 que dimicaverat. Is apud Perusiam, Tusciae civita-
tem, victus et captus est, neque occisus.

Cap. IV. (III.) Interim a Sexto Pompeio, Cn. Pompeii Magni filio, ingens bellum in Sicilia commotum est, his, qui superfuerant ex partibus Bruti Cassiique, ad eum confluentibus. Bellatum per Caesarem
A.U. 713 Augustum Octavianum et M. Antonium adversus Sex-
tum Pompeium. Pax postremo convenit.

A.U. 715 Cap. V. Eo tempore M. Agrippa in Aquitania
rem prospere gessit; et L. Ventidius Bassus irrum-
A.U. 713 pentes in Syriam Persas tribus proeliis vicit. Pacorum, regis Orodis filium, interfecit eo ipso die, quo olim Orodes, Persarum rex, per ducem Surenam, Crassum occiderat. Hic primus de Parthis iustissimum triumphum Romae egit.

A.U. 714 Cap. VI. Interim Pompeius pacem rupit, et na-
vali proelio victus, fugiens ad Asiam, interfectus est.

(IV.) Antonius, qui Asiam Orientemque tenebat, A.U.
repudiata sorore Caesaris Augusti Octaviani, Cleopa- 716 A.U.
tram, reginam Aegypti, duxit uxorem. Contra Persas 716
ipse etiam pugnavit; primis eos proeliis vicit; regrediens tamen fame et pestilentia laboravit. Et cum instarent Parthi fugienti, ipse pro victo recessit.

Cap. VII. Hic quoque ingens bellum civile com- A.U.
movit, cogente uxore Cleopatra, regina Aegypti, 720
dum cupiditate muliebri optat etiam in urbe regnare.
Victus est ab Augusto navali pugna clara et illustri A.U.
apud Actium, qui locus in Epiro est, ex qua fugit 721
in Aegyptum; et desperatis rebus, cum omnes ad Augustum transirent, ipse se interemit: Cleopatra sibi aspidem admisit, et veneno eius exstincta est. Aegyptus per Octavianum Augustum imperio Romano adiecta est, praepositusque ei Cn. Cornelius Gallus. Hunc primum Aegyptus Romanum iudicem habuit.

Cap. VIII. Ita bellis toto orbe confectis, OCTAVIANUS AUGUSTUS Romam rediit, XII anno, quam COS.
fuerat. Ex eo rempublicam per quadraginta et qua- A.U.
tuor annos solus obtinuit. Ante enim XII annis cum 723
Antonio et Lepido tenuerat. Ita ab initio principatus eius usque ad finem LVI anni fuere. (V.) Obiit au-
tem LXXVI anno, morte communi, in oppido Cam- A.U.
paniae Atella; Romae in campo Martio sepultus est: 765
vir, qui non immerito ex maxima parte Deo similis

est putatus. Neque enim facile ullus eo aut in bellis felicior fuit, aut in pace moderatior. XLIV annis, quibus solus gessit imperium, civilissime vixit: in cunctos liberalissimus, in amicos fidissimus; quos tantis evexit honoribus, ut paene aequaret fastigio suo.

Cap. IX. Nullo tempore res Romana magis floruit. Nam exceptis civilibus bellis, in quibus invictus fuit, Romano adiecit imperio Aegyptum, Cantabriam, Dalmatiam, saepe ante victam, sed penitus tunc subactum; Pannoniam, Aquitaniam, Illyricum, Raetiam, Vindelicos, et Salassos in Alpibus; omnes Ponti maritimas civitates: in his nobilissimas Bosporum et Panticapaeon. Vicit autem proeliis Dacos; Germanorum ingentes copias cecidit; ipsos quoque trans Albim fluvium submovit, qui in barbarico longe ultra Rhenum est. Hoc tamen bellum per Drusum privignum suum administravit, sicut per Tiberium, privignum alterum, Pannonicum, quo bello XL millia captivorum ex Germania transtulit, et supra ripam Rheni in Gallia collocavit. Armeniam a Parthis recepit: obsides, (quod nulli antea,) Persae ei dederunt: reddiderunt etiam signa Romana, quae Crasso victo ademerant.

Cap. X. Scythae et Indi, quibus antea Romanorum nomen incognitum fuerat, munera et legatos ad eum miserunt. Galatia quoque sub hoc provincia

facta est, cum antea regnum fuisset; primusque eam M. Lollius pro praetore administravit. Tanto autem amore etiam apud barbaros fuit, ut reges, populi Romani amici, in honorem eius conderent civitates, quas Caesareas nominarent; sicut in Mauritania a rege Iuba, et in Palaestina, quae nunc urbs est clarissima. Multi autem reges ex regnis suis venerunt, ut ei obsequerentur: et habitu Romano, togati scilicet, ad vehiculum vel equum ipsius cucurrerunt. Moriens Divus appellatus est. Rempublicam beatissimam Tiberio successori reliquit: qui privignus A. U. 755
ei, mox gener, postremo adoptione filius fuerat.

Cap. XI. (VI.) TIBERIUS ingenti socordia imperium gessit, gravi crudelitate, scelesta avaritia, turpi libidine. Nam nusquam ipse pugnavit: bella per legatos suos gessit: quosdam reges, per blanditias ad se evocatos, nunquam remisit, in quibus Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in provinciae formam redegit, et maximam civitatem appellari nomine suo iussit, quae nunc Caesarea dicitur, cum Mazaca antea vocaretur. Hic tertio et vigesimo imperii anno, aetatis septuagesimo octavo, ingenti omnium gaudio mortuus est in Campania.

P. C. N. 14

P. C. N. 37

Cap. XII. (VII.) Successit ei CAIUS CAESAR, cognomento CALIGULA, Drusi, privigni Augusti, et ipsius Tiberii nepos; sceleratissimus, ac funestissimus, et qui etiam Tiberii dedecora purgaverit. Bellum

contra Germanos suscepit; et ingressus Sueviam, nihil strenue fecit. Stupra sororibus intulit; ex una etiam filiam agnovit. Cum adversum cunctos ingenti avaritia, libidine, crudelitate saeviret, interfectus in palatio est anno aetatis XXIX, imperii III, mense X, dieque VIII.

Cap. XIII. (VIII.) Post hunc CLAUDIUS fuit, patruus Caligulae, Drusi, qui apud Mogontiacum monumentum habet, filius; cuius et Caligula nepos erat. Hic medie imperavit, multa gerens tranquille atque moderate, quaedam crudeliter et insulse. Britanniae
P. C. bellum intulit, quam nullus Romanorum post Iulium
N. Caesarem attigerat, eaque devicta per Cn. Sentium
43 et A. Plautium, illustres et nobiles viros, triumphum celebrem egit. Quasdam insulas etiam, ultra Britanniam in Oceano positas, Romano imperio addidit, quae appellantur Orcades, filioque suo Britannici nomen imposuit. Tam civilis autem circa quosdam amicos exstitit, ut etiam Plautium, nobilem virum, qui in expeditione Britannica multa egregie fecerat, triumphantem ipse prosequeretur, et conscendenti Capito-
P. C. lium laevus incederet. Is vixit annos IV et LX, impe-
N. ravit XIV. Post mortem consecratus est divusque ap-
54 pellatus.

Cap. XIV. (IX.) Successit huic NERO, Caligulae, avunculo suo, simillimus, qui imperium Romanum et deformavit et deminuit: inusitatae luxuriae sum-

tuumque, ut qui exemplo Caii Caligulae calidis et frigidis lavaret unguentis, retibus aureis piscaretur, quae blattinis funibus extrahebat. Infinitam partem senatus interfecit; bonis omnibus hostis fuit. Ad postremum se tanto dedecore prostituit, ut et saltaret et cantaret in scena, citharoedico habitu vel tragico. Parricidia multa commisit, fratre, uxore, matre interfectis. Urbem Romam incendit, ut spectaculi eius P. C.
imaginem cerneret, quali olim Troia capta arserat. N.
In re militari nihil omnino ausus, Britanniam paene 64
amisit. Nam duo sub hoc nobilissima oppida capta illic atque eversa sunt: Armeniam Parthi sustulerunt, legionesque Romanas sub iugum miserunt. Duae tamen provinciae sub eo factae sunt, Pontus Polemoniacus, concedente rege Polomone, et Alpes Cottiae, Cottio rege defuncto.

Cap. XV. Per haec Romano orbi exsecrabilis, ab omnibus simul destitutus, et a senatu hostis iudicatus, cum quaereretur ad poenam, (quae poena erat talis, ut nudus per publicum ductus, furca capiti eius inserta, virgis usque ad mortem caederetur, atque ita praecipitaretur de saxo) e palatio fugit, et in suburbano se liberti sui, quod inter Salariam et Nomentanam viam ad quartum urbis milliarium, interfecit. Aedificavit Romae thermas, quae ante Neronianae P. C.
dictae, nunc Alexandrinae appellantur. Obiit trige- N.
simo et altero aetatis anno, imperii quarto decimo, 69
atque in eo omnis familia Augusti consumta est.

Cap. XVI. (X.) Huic Servius GALBA successit, antiquissimae nobilitatis senator, cum septuagesimum et tertium annum ageret aetatis. Ab Hispanis et Gallis imperator electus, mox ab universo exercitu libenter acceptus. Nam privata eius vita insignis fuerat militaribus et civilibus rebus; saepe consul, saepe pro consule, frequenter dux in gravissimis bellis. Huius breve imperium fuit, et quod bona haberet exordia, nisi ad severitatem propensior videretur. Insidiis tamen Othonis occisus est, imperii mense
P. C. septimo; iugulatus in foro Romae, sepultusque in
N. hortis suis, qui sunt Aurelia via non longe ab urbe
69 Roma.

Cap. XVII. (XI.) OTHO, occiso Galba, invasit imperium, materno genere nobilior, quam paterno, neutro tamen obscuro: in privata vita mollis, et Neronis familiaris: in imperio documentum sui non potuit ostendere. Nam cum iisdem temporibus, quibus Otho Galbam occiderat, etiam Vitellius factus esset a Germanicianis exercitibus imperator, bello contra eum suscepto, cum apud Betriacum in Italia levi proelio victus esset, ingentes tamen copias ad bellum haberet, sponte semetipsum occidit, petentibus militibus, ne tam cito de belli desperaret eventu, cum tanti se non esse dixisset, ut propter eum civile bel-
P. C. lum commoveretur. Voluntaria morte obiit, trigesimo
N. et octavo aetatis anno, nonagesimo et quinto impe-
69 rii die.

Cap. XVIII. (XII.) Dein VITELLIUS imperio potitus est, familia honorata magis, quam nobili. Nam pater eius non admodum clare natus, tres tamen ordinarios gesserat consulatus. Hic cum multo dedecore imperavit, et gravi saevitia notabilis, praecipue ingluvie et voracitate: quippe cum de die saepe quarto vel quinto feratur epulatus. Notissima certe coena memoriae mandata est, quam ei Vitellius frater exhibuit; in qua, super ceteros sumtus, duo millia piscium, septem avium millia apposita traduntur. Hic cum Neroni similis esse vellet, atque id adeo prae se ferret, ut etiam exsequias Neronis, quae humiliter sepultae fuerant, honoraret, a Vespasiani ducibus occisus est, interfecto prius Sabino, Vespasiani imperatoris fratre, quem cum Capitolio incendit. Interfectus autem est, et cum magno dedecore tractus per urbem Romam publice, nudus, erecta coma et capite, subiecto ad mentum gladio, stercore in vultum et pectus ab omnibus obviis appetitus; postremo iugulatus, et in Tiberim deiectus, etiam communi caruit sepultura. Periit autem aetatis anno septimo et quinquagesimo, imperii mense VIII et die uno. P. C. N. 69

Cap. XIX. (XIII.) VESPASIANUS huic successit, factus apud Palaestinam imperator; princeps obscure quidem natus, sed optimis comparandus; privata vita illustris, ut qui a Claudio in Germaniam, deinde P. C. N. 43

in Britanniam missus, tricies et bis cum hoste conflixerit, duas validissimas gentes, XX oppida, insulam Vectam, Britanniae proximam, imperio Romano adiecerit. Romae se in imperio moderatissime gessit: pecuniae tantum avidior fuit, ita ut eam nulli iniuste auferret; quam cum omni diligentiae provisione colligeret, tamen studiosissime largiebatur, praecipue indigentibus. Nec facile ante eum cuiusquam principis vel maior est liberalitas comperta, vel iustior. Placidissimae lenitatis, ut qui maiestatis quoque contra se reos non facile puniret ultra exsilii poenam. Sub hoc
P. C. N. 70 Iudaea Romano accessit imperio; et Hierosolyma, quae fuit urbs nobilissima Palaestinae. Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, quae liberae ante hoc tempus fuerant: item Thraciam, Ciliciam, Commagenen, quae sub regibus amicis egerant, in provinciarum formam redegit.

Cap. XX. Offensarum et inimicitiarum immemor fuit: convicia a causidicis et philosophis in se dicta, leniter tulit: diligens tamen coërcitor disciplinae militaris. Hic cum Tito filio de Hierosolymis triumphavit. Per haec cum senatui et populo, postremo cunctis amabilis ac iucundus esset, profluvio ventris exstinctus est in villa propria, circa Sabinos, annum aetatis agens sexagesimum nonum, imperii nonum et diem septimum: atque inter divos relatus est. Genituram filiorum ita cognitam habuit, ut, cum multae

contra eum coniurationes fierent, quas patefactas ingenti dissimulatione contemsit, in senatu dixerit, *aut filios sibi successuros, aut neminem.*

Cap. XXI. (XIV.) Huic TITUS filius successit, qui et ipse Vespasianus est dictus; vir omnium virtutum genere mirabilis adeo, ut *amor et deliciae humani generis* diceretur. Facundissimus, bellicosissimus, moderatissimus: causas latine egit; poemata et tragoedias graece composuit. In oppugnatione Hierosolymorum, sub patre militans XII propugnatores XII sagittarum ictibus confixit. Romae tantae civilitatis in imperio fuit, ut nullum omnino puniret; convictos adversum sese coniurationis ita dimiserit, ut in eadem familiaritate, qua antea, habuerit. Facilitatis et liberalitatis tantae fuit, ut, cum nulli quidquam negaret, et ab amicis reprehenderetur, responderit, *nullum tristem debere ab imperatore discedere*; praeterea, cum quodam die in coena recordatus fuisset, nihil se illo die cuiquam praestitisse, dixerit: *amici, hodie diem perdidi.* Hic Romae amphitheatrum aedificavit, et quinque millia ferarum in dedicatione eius occidit. P. C. N. 78

Cap. XXII. Per haec inusitato favore dilectus, morbo periit in ea, qua pater, villa, post biennium, menses octo, dies XX, quam imperator erat factus, aetatis anno altero et quadragesimo. Tantus luctus eo mortuo publicus fuit, ut omnes tanquam in propria doluerint orbitate. Senatus, obitu ipsius circa vespe- P. C. N. 81

ram nuntiato, nocte irrupit in curiam, et tantas ei mortuo laudes gratiasque congessit, quantas nec vivo unquam egerat, nec praesenti. Inter divos relatus est.

Cap. XXIII. (XV.) DOMITIANUS mox accepit imperium, frater ipsius iunior: Neroni, aut Caligulae, aut Tiberio similior, quam patri, vel fratri suo. Primis tamen annis moderatus in imperio fuit, mox ad ingentia vitia progressus, libidinis, iracundiae, crudelitatis, avaritiae, tantum in se odii concitavit, ut merita et patris et fratris aboleret. Interfecit nobilissimos ex senatu: dominum se et deum primus appellari iussit: nullam sibi nisi auream et argenteam statuam in Capitolio poni passus est: consobrinos suos interfecit: superbia quoque in eo exsecrabilis fuit. Expeditiones quatuor habuit: unam adversum Sarmatas; alteram adversum Cattos; duas adversum Daços. De Dacis Cattisque dupplicem triumphum egit: de Sarmatis solam lauream usurpavit. Multas tamen calamitates iisdem bellis passus est. Nam in Sarmatia legio eius cum duce interfecta, et a Dacis Oppius Sabinus consularis, et Cornelius Fuscus, praefectus praetorio, cum magnis exercitibus occisi sunt. Romae quoque multa opera fecit: in his Capitolium, et Forum transitorium, Odeum, Divorum Porticus, P.C. N. 96 Iseum, Serapeum ac Stadium. Verum cum ob scelera universis exosus esse coepisset, interfectus est suorum coniuratione in palatio, anno aetatis XLV,

imperii quinto decimo. Funus eius cum ingenti dedecore per vespillones exportatum, et ignobiliter est sepultum.

LIBER OCTAVUS.

ARGUMENTUM.

1. *Nervae aequitas et civilitas.* 2-5. *Traianus praeclaris virtutibus ornatus fines Romani imperii, subactis regionibus populisque pluribus, longe lateque profert.* 6. 7. *Hadrianus, Traiani gloriae invidens, imperii limites contrahit, et paci, literis et aedificationibus studet.* 8. *Antonini Pii virtutes civiles et apud exteros gloria.* 9. *Hinc duos imperatores habuit respublica, Marco et Lucio Antoninis Veris aequo iure regnantibus.* 10. *Lucii, ingenio parum civili, expeditio contra Parthos et triumphus inde revectus.* 11. *Marci doctrina, mores aequi, bella contra Germanos et Marcomannos, quorum hoc longe gravissimum triumpho celebrat.* 15. *Antoninus Commodus, a patre heres regni, addito solemni hinc Caesaris nomine, antea constitutus, moribus dissimilis, contra Germanos feliciter pugnat.* 16. *Helvius Pertinax, grandaevus iam ad imperium evectus, post* 80 *dies militum sedi-*

tione perit. 17. Salvius Iulianus, iure peritissimus, a Severo victus post 7 mensium imperium interficitur. 18. 19. Septimius Severus, Afer, moribus saevis, ceterum doctus, Pescennium Nirgum et Clodium Albinum, imperii aemulos, opprimit, Parthosque, Arabas et Adiabenos vincit, Britanniam etiam invadit. 20. Antonini Caracallae, a quo Antoninianae thermae factae sunt, asperitas et libido. 21. Opilii Macrini et Diadumeni, filii, breve imperium, et nulla re memorabile. 22. Aurelii Antonini Heliogobali vita impura. 23. Aurelius Alexander reportata de Persis victoria et disciplinae militaris severitate notus. Sub eo floruit Ulpianus ICtus.

Cap. I.

P. C. N. 96 Anno octingentesimo ab urbe condita, et quinquagesimo Vetere et Valente consulibus, respublica ad prosperrimum statum rediit, bonis principibus ingenti felicitate commissa. Domitiano enim, exitiabili tyranno, NERVA successit, vir in privatâ vita moderatus et strenuus; nobilitatis mediae. Qui senex admodum, operam dante Petronio Secundo, praefecto praetorio, item Parthenio, interfectore Domitiani, imperator factus, aequissimum se et civilissimum praebuit. Reipublicae divina provisione consuluit, Traianum adoptando. P. C. N. 98 Mortuus est Romae post annum et quatuor menses imperii sui, ac dies octo, aetatis septuagesimo et altero; atque inter divos relatus est.

Cap. II. Successit ei ULPIUS CRINITUS TRAIANUS, natus Italicae in Hispania, familia antiqua magis, quam clara. Nam pater eius primum COS. fuit: imperator autem apud Agrippinam in Galliis factus est. Rempublicam ita administravit, ut omnibus principibus merito praeferatur. Inusitatae civilitatis et fortitudinis fuit. Romani imperii, quod post Augustum defensum magis fuerat, quam nobiliter ampliatum, fines longe lateque diffudit: urbes trans Rhenum in P. C. N. 106
Germania reparavit: Daciam, Decebalo victo, subegit, provincia trans Danubium facta in his agris, quos nunc Thaiphali habent, Victoali et Theruingi. Ea provincia decies centena millia passuum in circuitu tenuit.

Cap. III. Armeniam, quam occupaverant Parthi, P. C. N. 114
recepit, Parthamasire occiso, qui eam tenebat. Albanis regem dedit. Iberorum regem, et Bosporanorum, et Arabum, et Osdroenorum, et Colchorum in fidem accepit. Corduenos, Mardos, Medos occupavit, et Anthemusiam, magnam Persidis regionem, Seleuciam et Ctesiphontem, Babylonem et Messenios vicit ac tenuit: usque ad Indiae fines et mare rubrum accessit, atque ibi tres provincias fecit, Armeniam, Assyriam, Mesopotamiam, cum his gentibus, quae Madenam attingunt, Arabiam postea in provinciae formam redegit. In mari rubro classem instituit, ut per eam Indiae fines vastaret.

Cap. IV. Gloriam tamen militarem civilitate et moderatione superavit, Romae et per provincias ae-

qualem se omnibus exhibens; amicos salutandi causa frequentans, vel aegrotantes, vel, cum festos dies habuissent, convivia cum iisdem indiscreta vicissim habens; saepe in vehiculis eorum sedens; nullum senatorum laedens; nihil iniustum ad augendum fiscum agens; liberalis in cunctos, publice privatimque ditans omnes et honoribus augens, quos vel mediocri familiaritate cognovisset; orbem terrarum aedificans; multas immunitates civitatibus tribuens; nihil non tranquillum et placidum agens, adeo, ut omni eius aetate unus senator damnatus sit, atque is tamen per senatum, ignorante Traiano. Ob haec per orbem terrarum Deo proximus, nihil non venerationis meruit et vivus et mortuus.

Cap. V. Inter alia dicta hoc ipsius fertur egregium. Amicis eum culpantibus, quod nimis circa omnes communis esset, respondit: *Talem se imperatorem esse privatis, quales esse sibi imperatores privatus optasset.* Post ingentem igitur gloriam, belli domique quaesitam, e Perside rediens, apud Seleuciam Isauriae profluvio ventris exstinctus est. Obiit autem aetatis anno LXIII. mense nono et die quarto: imperii XIX. mense VI. die XV. Inter divos relatus est, solusque omnium intra urbem sepultus. Ossa eius collocata in urna aurea in foro, quod aedificavit, sub columna sita sunt, cuius altitudo CXLIV pedes habet. Huius tantum memoriae delatum est, ut usque ad nostram

aetatem non aliter in senatu principibus acclametur, nisi FELICIOR AUGUSTO, MELIOR TRAIANO. Adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, ut vel assentantibus, vel vere laudantibus occasionem magnificentissimi praestet exempli.

Cap. VI. (III.) Defuncto Traiano, AELIUS HADRIANUS creatus est princeps; sine aliqua quidem voluntate Traiani, sed operam dante Plotina, Traiani uxore. Nam eum Traianus, quanquam consobrinae filium, vivus noluerat adoptare. Natus et ipse Italicae in Hispania; qui, Traiani gloriae invidens, statim provincias tres reliquit, quas Traianus addiderat; et de Assyria, Mesopotamia et Armenia revocavit exercitus, ac finem imperii esse voluit Euphratem. Idem de Dacia facere conatum amici deterruerunt, ne multi cives Romani barbaris traderentur; propterea quod Traianus, victa Dacia, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat, ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decebali viris fuerat exhausta. P. C. N. 117

Cap. VII. Pacem tamen omni tempore imperii sui habuit, semel tantum per praesidem dimicavit; orbem Romanum circumiit; multa aedificavit. Facundissimus Latino sermone, Graeco eruditissimus fuit; non magnam clementiae gloriam habuit; diligentissimus tamen circa aerarium et militum disciplinam. Obiit in Campania, maior sexagenario, imperii anno XXI. P. C. N. 138

mense X. die XXIX. Senatus ei tribuere noluit divinos honores; tamen cum successor ipsius Titus Aurelius Fulvius Antoninus hoc vehementer exigeret, et universi senatores palam resisterent, tandem obtinuit.

Cap. VIII. (IV.) Ergo Hadriano successit T. ANTONINUS FULVIUS BOIONIUS, idem etiam PIUS nominatus; genere claro, sed non admodum vetere; vir insignis; et qui merito Numae Pompilio conferatur, ita ut Romulo Traianus aequatur. Vixit ingenti honestate privatus, maiori, in imperio; nulli acerbus, cunctis benignus: in re militari moderata gloria, defendere magis provincias, quam amplificare studens: viros aequissimos ad administrandam rempublicam quaerens: bonis honorem habens, improbos sine aliqua acerbitate detestans: regibus amicis venerabilis non minus, quam terribilis, adeo ut barbarorum plurimae nationes, depositis armis, ad eum controversias suas litesque deferrent, sententiaeque eius parerent. Hic ante imperium ditissimus, opes quidem omnes suas stipendiis militum, et circa amicos liberalitatibus minuit; verum aerarium opulentum reliquit.
P. C. N. 161 PIUS propter clementiam dictus est. Obiit apud Lorium, villam suam, milliario ab urbe XII, vitae anno LXXIII, imperii XXIII, atque inter divos relatus est, et merito consecratus.

Cap. IX. (V.) Post hunc imperavit MARCUS ANTONINUS VERUS, haud dubie nobilissimus; quippe cum

eius origo paterna a Numa Pompilio, materna a Sallentino rege penderet; et cum eo L. ANTONINUS VERUS. Tumque primum Romana respublica duobus, aequo iure imperium administrantibus, paruit, cum usque ad eos singulos semper habuisset Augustos.

Cap. X. Hi et genere inter se coniuncti fuerunt et affinitate. Nam Verus Antoninus M. Antonini filiam in matrimonium habuit: M. autem Antoninus gener Antonini Pii fuit per uxorem Galeriam Faustinam iuniorem, consobrinam suam. Hi bellum contra Parthos gesserunt; qui post victoriam Traiani tunc primum rebellaverant. Verus Antoninus ad id profectus est: qui Antiochiae et circa Armeniam agens, multa per duces, et ingentia patravit: Seleuciam, Assyriae urbem nobilissimam, cum quadraginta millibus hominum cepit, Parthicum triumphum revexit; P. C.
cum fratre eodemque socero triumphavit. Obiit tamen N.
in Venetia, cum a Concordia civitate Altinum pro- 169
ficisceretur, et cum fratre in vehiculo sederet, subito sanguine ictus, casu morbi, quem Graeci ἀπόπληξιν vocant. Vir ingenii parum civilis; reverentia tamen fratris nihil unquam atrox ausus. Cum obisset undecimo imperii anno, inter deos relatus est.

Cap. XI. (VI.) Post eum MARCUS ANTONINUS solus rempublicam tenuit, vir, quem mirari facilius P. C.
quis, quam laudare possit. A principio vitae tran- N.
quillissimus, adeo ut in infantia quoque vultum nec 172

ex gaudio, nec ex moerore mutaret. Philosophiae deditus Stoicae; ipse etiam non solum vitae moribus, sed etiam eruditione philosophus: tantae admirationis adhuc iuvenis, ut eum successorem paraverit Hadrianus relinquere: adoptato tamen Antonino Pio, generum esse ei idcirco voluerit, ut hoc ordine ad imperium perveniret.

Cap. XII. Institutus est ad philosophiam per Apollonium Chalcedonium; ad scientiam literarum Graecarum per Sextum Chaeronensem, Plutarchi nepotem; Latinas autem literas eum Fronto, orator nobilissimus, docuit. Hic cum omnibus Romae aequo iure egit, ad nullam insolentiam elatus imperii fastigio: liberalitatis promtissimae: provincias ingenti benignitate et moderatione tractavit. Contra Germanos eo principe res feliciter gestae sunt. Bellum ipse unum gessit Marcomannicum, sed quantum nulla memoria fuit, adeo ut Punicis conferatur. Nam eo gravius est factum, quod universi exercitus Romani perierant. Sub hoc enim tantus casus pestilentiae fuit, ut post victoriam Persicam, Romae ac per Italiam provinciasque maxima hominum pars, militum omnes fere copiae languore defecerint.

Cap. XIII. Ingenti ergo labore et moderatione, cum apud Carnuntum iugi triennio perseverasset, bellum Marcomannicum confecit, quod cum his Quadi, Vandali, Sarmatae, Suevi atque omnis barbaria

commoverat: multa hominum millia interfecit, ac, Pannoniis servitio liberatis, Romae rursus cum Commodo Antonino filio suo, quem iam Caesarem fecerat, triumphavit. Ad huius belli usum, aerario exhausto, cum largitiones nullas haberet, neque indicere provincialibus aut senatui aliquid vellet, instrumentum regii cultus, facta in foro divi Traiani sectione, distraxit: vasa aurea, pocula crystallina et murrhina, uxoriam ac suam sericam et auream vestem, multa ornamenta gemmarum; ac per duos continuos menses ea venditio habita est, multumque auri redactum. Post victoriam tamen emtoribus pretia restituit, qui reddere comparata voluerunt: molestus nulli fuit, qui maluit semel emta retinere.

Cap. XIV. Hic permisit viris clarioribus, ut convivia eodem cultu, quo ipse, et ministris similibus, exhiberent. In editione munerum post victoriam adeo magnificus fuit, ut centum simul leones exhibuisse tradatur. Cum igitur fortunatam rempublicam et virtute et mansuetudine reddidisset, obiit XVIII imperii anno, vitae LXI, et omnibus certatim annitentibus, inter divos relatus est. P. C. N. 180

Cap. XV. (VII.) Huius successor L. ANTONINUS COMMODUS nihil paternum habuit, nisi quod contra Germanos feliciter et ipse pugnavit. Septembrem mensem ad nomen suum transferre conatus est, ut Commodus diceretur. Sed luxuria et obscenitate deprava-

tus, gladiatoriis armis saepissime in ludo, deinceps etiam in amphitheatro cum huiusmodi hominibus saepe
P. C. N. 192 dimicavit. Obiit morte subita, atque adeo, ut strangulatus, vel veneno interfectus putaretur, cum annis XII post patrem et VIII mensibus imperasset; tanta exsecratione omnium, ut hostis humani generis etiam mortuus iudicaretur.

Cap. XVI. (VIII.) Huic succesit PERTINAX, grandaevus iam, ut qui septuagenariam attigisset aetatem;
P. C. N. 193 praefecturam urbi tunc agens, ex S. C. imperare iussus. Octogesimo imperii die, praetorianorum militum seditione, et Iuliani scelere occisus est.

Cap. XVII. (IX.) Post eum SALVIUS IULIANUS rempublicam invasit, vir nobilis et iure peritissimus; nepos Salvii Iuliani, qui sub divo Hadriano *perpetuum* composuit *edictum*. Victus est a Severo apud Mulvium pontem, interfectus in palatio. Vixit mensibus septem, postquam coeperat imperare.

Cap. XVIII. (X.) Hinc imperii Romani administrationem SEPTIMIUS SEVERUS accepit: oriundus ex Africa, provincia Tripolitana, oppido Lepti. Solus omni memoria et ante et postea ex Africa imperator fuit. Hic primum fisci advocatus, mox militaris tribunus, per multa deinde ac varia officia atque honores usque ad administrationem totius reipublicae venit. Pertinacem se appellari voluit, in honorem eius Pertinacis, qui a Iuliano fuerat occisus. Parcus ad-

modum fuit, natura saevus: bella multa, et feliciter gessit. Pescennium Nigrum, qui in Aegypto et Syria rebellaverat, apud Cyzicum interfecit. Parthos vicit, et Arabas interiores, et Adiabenos. Arabas eo usque superavit, ut etiam provinciam ibi faceret; idcirco Parthicus, Arabicus, Adiabenicus dictus est. Multa toto Romano orbe reparavit. Sub eo etiam Clodius Albinus, qui in occidendo Pertinace socius fuerat P. C.
Iuliano, Caesarem se in Gallia fecit, victusque apud N.
Lugdunum est et interfectus. 197

Cap. XIX. SEVERUS autem, praeter bellicam gloriam, etiam civilibus studiis clarus fuit, et literis doctus, philosophiae scientiam ad plenum adeptus. P. C.
Novissimum bellum in Britannia habuit, utque recep- N.
tas provincias omni securitate muniret, vallum per 208 P. C.
XXXII millia passuum a mari ad mare deduxit. Deces- N.
sit Eboraci admodum senex, imperii anno sexto de- 211
cimo, mense tertio, et divus appellatus est. Filios duos successores reliquit, Bassianum et Getam: sed Bassiano Antonini nomen a senatu voluit imponi. Itaque dictus est M. Aurelius Antoninus Bassianus, patrique successit. Nam Geta, hostis publicus iudicatus, confestim periit.

Cap. XX. (XI.) MARCUS igitur AURELIUS ANTONINUS BASSIANUS, idemque CARACALLA, morum fere paternorum fuit; paullo asperior et minax. Opus Romae egregium fecit lavacri, quae Antoninianae appellantur;

P. C. nihil praeterea memorabile. Impatiens libidinis, ut
N. 217 qui novercam suam Iuliam uxorem duxerit. Defunctus est in Osdroene apud Edessam, moliens adversum Parthos expeditionem, anno imperii VI. mense II. vix egressus aetatis XLIII annum; funere publico elatus est.

Cap. XXI. (XII.) OPILIUS deinde MACRINUS, qui prafectus praetorio erat, cum filio DIADUMENO facti imperatores, nihil memorabile ex temporis brevitate
P. C. gesserunt. Nam imperium eorum duum mensium et
N. 218 unius anni fuit. Seditione militari ambo pariter occisi sunt.

Cap. XXII. (XIII.) Creatus est post hos M. AURELIUS ANTONINUS. Hic Antonini Caracallae filius putabatur: sacerdos autem Heliogabali templi erat. Is
P. C. cum Romam ingenti et militum et senatus exspecta-
N. 222 tione venisset, probris se omnibus contaminavit. Impudicissime et obscenissime vixit, bienioque post et VIII mensibus tumultu interfectus est militari; et cum eo mater Soaemia Syra.

Cap. XXIII. (XIV.) Successit huic AURELIUS ALEXANDER; ab exercitu Caesar, a Senatu Augustus nominatus, iuvenis admodum: susceptoque adversus Persas bello, Xerxen eorum regem gloriosissime vicit. Militarem disciplinam severissime rexit: quasdam tumultuantes legiones integras exauctoravit. Assesso-

rem habuit, vel scrinii magistrum, Ulpianum, iuris conditorem. Romae quoque favorabilis fuit. Periit in Gallia, militari tumultu, tertio decimo imperii anno et die VIII, in matrem suam Mammaeam unice pius. P. C. N. 235

LIBER NONUS.

ARGUMENTUM.

1. Maximinus bellum adversus Germanos feliciter gerit et a Pupieno interficitur. 2. Tres simul inde Augusti, Pupienus, Balbinus et Gordianus, qui, illis interfectis, solus imperium obtinet, Ianique portis apertis, Persas vincit. 3. Philippi duo, pater et filius, sub quibus annus Romae conditae millesimus celebratus est. 4. Decius bellum Gallicum comprimit, et cum filio, Caesare facto, post biennium occiditur. 5. Gallus, Hostilianus, et Volusianus eius filius nihil omnino clarum gesserunt. 6. Aemiliani breve et obscurum imperium. 7-10. Licinii Valeriani et Gallieni imperium vel infelicitate, vel ignavia, propter barbarorum incursiones perniciosum. Plures purpuram sumunt, Postumus, Marius Victorinus, Tetricus, Odenathus. 11. Claudius caedit Gothos et, cum bene regnasset, post mortem a Senatu ingenti honore conde-

toratur. 15. *Quintilli, egregii principis, breve imperium.* 13-15. *Aurelianus vincit Gothos; Romanam ditionem ad pristinos fines revocat; Tetricum in Gallia superat; Zenobiam in Oriente capit, monetariorum in urbe seditionem reprimit; cetera crudelis.* 16. *Taciti, egregie morati, breve imperium, nec magis diuturnum Floriani.* 17. *Probus, gloria militari et morum civilitate insignis, Gallias recipit, a barbaris occupatas, et vinearum culturam adiuvat.* 18. *Carus in bello contra Persas prospere gesto fulminis ictu perit; ex filiis, quos Caesares fecerat, Numerianus, patrem in Persico bello comitatus, per insidias perit.* 19. *Carinus, ob scelera invisus, a suis deseritur. Diocletianus, ab exercitu imperator creatus,* 20. *Carino oppresso, per Maximianum Herculium, Caesarem renuntiatum, Bacaudarum in Gallia seditionem domat.* 21-23. *Carausius in Britannia, Achilleus in Aegypto imperium arripiunt; Africam Quinquegentiani infestant; ad quos motus comprimendos Diocletianus Maximianum Herculium Augustum facit; Constantium et Maximianum Galerium Caesares. Alamanni a Constantio caeduntur.* 24. 25. *Maximianus Galerius Narseum, Persarum regem, primum victus, post magna clade afficit. Varia deinceps simul et singulatim bella gerunt, et Carpos, Basternas et Sarmatas subigunt.* 26-28. *Diocletiani et Maximiani Herculii, qui ambo, imperio deposito, ad privatam vitam concesserunt, mores et ingenium.*

Cap. I.

Post hunc MAXIMINUS ex corpore militari primus P. C.
ad imperium accessit, sola militum voluntate, cum N.
nulla senatus intercessisset auctoritas, neque ipse se- 235
nator esset. Is, bello adversus Germanos feliciter
gesto, cum a militibus imperator esset appellatus, a P. C.
Pupieno Aquileiae occisus est, deferentibus eum mi- N.
litibus suis, cum filio adhuc puero; cum quo impe- 238
raverat triennio et paucis diebus.

Cap. II. Postea tres simul Augusti fuerunt, PUPIENUS, BALBINUS et GORDIANUS: duo superiores obscurissimo genere; Gordianus nobilis; quippe cuius pater, senior Gordianus, consensu militum, cum proconsulatum Africae ageret, Maximino imperante, prin- P. C.
ceps fuisset electus. Itaque cum Romam venisset, N.
Balbinus et Pupienus in palatio interfecti sunt; soli 238
Gordiano imperium reservatum. Gordianus admodum P. C. N.
puer, cum Tranquillinam Romae duxisset uxorem, Ia- 242
num geminum aperuit, et ad orientem profectus, Parthis bellum intulit, qui iam moliebantur erumpere.
Quod quidem mox feliciter gessit, proeliisque ingen- P. C.
tibus Persas afflixit. Rediens haud longe a Romanis N.
finibus interfectus est fraude Philippi, qui post eum 244
imperavit. Miles ei tumulum vigesimo milliario a Circesso, quod castrum nunc Romanorum est, Euphrati imminens, aedificavit, exsequias Romam revexit, ipsum divum appellavit.

Cap. III. PHILIPPI duo, filius ac pater, Gordiano occiso, imperium invaserunt, atque, exercitu incolumi reducto, ad Italiam e Syria profecti sunt. His
P.C. imperantibus millesimus annus Romae urbis ingenti
N. 248 ludorum apparatu spectaculorumque celebratus est. Ambo deinde ab exercitu interfecti sunt: senior Philippus Veronae, Romae iunior. Annis quinque imperaverunt. Inter divos tamen relati sunt.

Cap. IV. Post hos DECIUS e Pannonia inferiore, Budaliae natus, imperium sumsit. Bellum civile, quop in Gallia motum fuerat, oppressit. Filium suum Cae-
P.C. sarem fecit. Romae lavacrum aedificavit. Cum bien-
N. 251 nio ipse et filius imperassent, uterque in barbarico interfecti sunt, et inter divos relati.

Cap. V. Mox imperatores creati sunt GALLUS GOSTILIANUS et Galli filius, VOLUSIANUS. Sub his Aemilianus in Moesia res novas molitus est: ad quem opprimendum cum ambo profecti essent, Interamnae
P.C. interfecti sunt, non completo biennio. Nihil omnino
N. 253 clarum gesserunt. Sola pestilentia, et morbis, atque aegritudinibus notus eorum principatus fuit.

Cap. VI. (V.) AEMILIANUS obscurissime natus, obscurius imperavit, ac tertio mense exstinctus est.

P.C. Cap. VII. (VI.) Hinc LICINIUS VALERIANUS, in
N. 253 Raetia et Norico agens, ab exercitu imperator, e mox Augustus est factus. GALLIENUS quoque Romae

a senatu Caesar est appellatus. Horum imperium Romano nomini perniciosum et paene exitiabile fuit, vel infelicitate principum, vel ignavia. Germani Ravennam usque venerunt. Valerianus, in Mesopotamia bellum gerens, a Sapore, Persarum rege, superatus est: mox etiam captus apud Parthos ignobilii servitute consenuit. P. C. N. 259

Cap. VIII. Gallienus, cum adolescens factus esset Augustus, imperium primum feliciter, mox commode, ad ultimum perniciose gessit. Nam iuvenis in Gallia et Illyrico multa strenue fecit, occiso apud Mursam Ingenuo, qui purpuram sumserat, et Regaliano. Diu placidus et quietus, mox in omnem lasciviam dissolutus, tenendae reipublicae habenas probrosa ignavia et desperatione laxavit. Alamanni, vastatis Galliis, in Italiam penetraverunt. Dacia, quae a Traiano ultra Danubium fuerat adiecta, amissa est. Graecia, Macedonia, Pontus, Asia vastata per Gothos. Pannonia a Sarmatis Quadisque populata est. Germani usque ad Hispanias penetraverunt, et civitatem nobilem Tarraconem expugnaverunt. Parthi, Mesopotamia occupata, Syriam sibi coeperunt vindicare.

Cap. IX. (VII.) Tum iam desperatis rebus, et deleto paene imperio Romano, POSTUMUS in Gallia, obscurissime natus, purpuram sumsit, et per annos decem ita imperavit, ut consumtas paene provincias ingenti virtute et moderatione reparaverit: qui sedi-

tione militum interfectus est, quod Mogontiacum, quae adversus eum rebellaverat, L. Aeliano, res novas moliente, diripiendam militibus tradere noluisset. Post eum Marius, vilissimus opifex, purpuram accepit, et secundo die interfectus est. Victorinus postea Galliarum accepit imperium, vir strenuissimus: sed cum nimiae libidinis esset, et matrimonia aliena corrumperet, Agrippinae occisus est, actuario quodam machinante dolum, imperii sui anno secundo.

Cap. X. Huic successit Tetricus senator, qui, Aquitaniam honore praesidis administrans, absens a militibus imperator electus est, et apud Burdigalam purpuram sumsit: seditiones multas militum pertulit. Sed dum haec in Gallia geruntur, in Oriente per Odenathum Persae victi sunt: defensa Syria, recepta Mesopotamia, usque ad Ctesiphontem Odenathus penetravit.

Cap. XI. Ita, Gallieno rempublicam deserente, Romanum imperium in Occidente per Postumum,
P. C. per Odenathum in Oriente servatum est. (VIII.) Gal-
N. lienus interea Mediolani cum Valeriano fratre occisus
268 est, imperii anno nono, CLAUDIUSque ei successit, a militibus electus, a senatu appellatus Augustus. Hic Gothos, Illyricum Macedoniamque vastantes, ingenti
P. C. proelio vicit. Parcus vir ac modestus, et iusti tenax,
N. ac reipublicae gerendae idoneus: qui tamen intra
270 imperii biennium morbo interiit, et divus appellatus est. Senatus ingenti eum honore decoravit, scilicet

ut in curia clypeus ipsi aureus, item in Capitolio statua aurea poneretur.

Cap. XII. QUINTILLUS post eum, Claudii frater, consensu militum imperator electus est; vir unicae moderationis et civilitatis, aequandus fratri, vel praeponendus. Consensu senatus appellatus Augustus, septimo decimo die imperii occisus est.

Cap. XIII. (IX.) Post eum AURELIANUS suscepit imperium, Dacia Ripensi oriundus: vir in bello potens, animi tamen immodici, et ad crudelitatem propensioris, quique Gothos strenuissime vicit. Romanam ditionem ad fines pristinos varia bellorum felicitate revocavit. Superavit in Gallia Tetricum apud Catalaunos, ipso Tetrico prodente exercitum suum, cuius assiduas seditiones ferre non poterat: quin etiam per literas occultas Aurelianum ita fuerat deprecatus, ut inter alia versu Virgiliano uteretur: P. C. N. 271

Eripe me his, invicte, malis.

Zenobiam quoque, quae, occiso Odenatho marito, orientem tenebat, haud longe ab Antiochia sine gravi proelio cepit, ingressusque Romam, nobilem triumphum, quasi receptor Orientis Occidentisque, egit, currum praecedentibus Tetrico et Zenobia; qui quidem Tetricus corrector Lucaniae postea fuit, ac privatus diutissime vixit. Zenobia autem posteros, qui adhuc manent, Romae reliquit. P. C. N. 275

Cap. XIV. Hoc imperante etiam monetarii in urbe rebellaverunt, vitiatis pecuniis, et Felicissimo rationali interfecto: quos Aurelianus victos ultima crudelitate compescuit: plurimos nobiles capite damnavit: saevus et sanguinarius, ac necessarius magis in quibusdam, quam in ullo amabilis imperator. Trux omni tempore, etiam filii sororis interfector: disciplinae tamen militaris et morum dissolutorum magna ex parte corrector.

Cap. XV. Urbem Romam muris firmioribus cinxit: templum Soli aedificavit, in quo infinitum auri gemmarumque constituit. Provinciam Daciam, quam Traianus ultra Danubium fecerat, intermisit, vastato omni Illyrico et Moesia, desperans, eam posse retineri: abductosque Romanos ex urbibus et agris Daciae in media Moesia collocavit, appellavitque eam Daciam, quae nunc duas Moesias dividit et est in dextra Danubio, in mare fluenti, cum antea fuerit in laeva. Occiditur servi sui fraude, qui ad quosdam militares viros, amicos ipsius, nomina pertulit annotata, falso manum eius imitatus, tanquam Aurelianus ipsos pararet occidere. Itaque ut praeveniretur, ab iisdem interfectus est in itineris medio, quod inter Constantinopolin et Heracleam est stratae veteris. Locus Caenophrurium appellatur. Mors tamen eius inulta non fuit. Meruit quoque inter divos referri. Imperavit annos quinque, menses VI.

Cap. XVI. (X.) TACITUS post hunc suscepit imperium; vir egregie moratus, et reipublicae gerendae idoneus. Nihil tamen clarum potuit ostendere, intra sextum mensem imperii morte praeventus. FLORIANUS, P. C. qui Tacito successerat, duobus mensibus et diebus N. XX in imperio fuit; neque quicquam dignum memoria 276 egit.

Cap. XVII. (XI.) Post hunc PROBUS, vir illustris gloria militari, ad administrationem reipublicae acces- P. C. sit. Gallias a barbaris occupatas ingenti proeliorum N. felicitate restituit. Quosdam imperium usurpare cona- 276 tos, scilicet Saturninum in Oriente, Proculum et Bonosum Agrippinae, multis certaminibus oppressit. Vineas Gallos et Pannonios habere permisit; opere militari Almam montem apud Sirmium, et Aureum apud Moesiam superiorem vineis conseruit, et provincialibus colendas dedit. Hic cum bella innumera gessisset, pace parata dixit, *brevi milites necessarios non futuros*. Vir acer, strenuus, iustus, et qui Aurelianum aequaret gloria militari, morum autem civili- P. C. tate superaret. Interfectus est tamen Sirmii, tumultu N. militari, in turri ferrata. Imperavit annos VI. menses 282 quatuor.

Cap. XVIII. (XII.) Post hunc CARUS est factus Augustus, Narbone natus in Gallia, qui confestim Carinum et Numerianum, filios, Caesares fecit, cum quibus regnavit duobus annis. Sed dum bellum adver-

sum Sarmatas gerit, nuntiato Persarum tumultu ad Orientem profectus, res contra Persas nobiles gessit:
P. C. N. 284 ipsos proelio fudit: Cochen et Ctesiphontem, urbes nobilissimas, cepit: et cum castra supra Tigridem haberet, ictu divini fulminis periit. NUMERIANUS quoque, filius eius, quem secum ad Persas duxerat, adolescens egregiae indolis, cum oculorum dolore
P. C. N. 284 correptus in lecticula veheretur, impulsore Apro, qui socer eius erat, per insidias occisus est; et cum dolo occultaretur ipsius mors, quousque Aper invadere posset imperium, foetore cadaveris prodita est. Milites enim, qui eum sequebantur, foetore commoti, diductis lecticulae palliis, post aliquot dies mortem eius notam habere potuerunt.

Cap. XIX. Interea CARINUS, quem Caesarem ad Parthos proficiscens Carus in Illyrico, Gallia, Italia reliquerat, omnibus se sceleribus inquinavit: plurimos innoxios, fictis criminibus, occidit: matrimonia nobilia corrupit; condiscipulis quoque, qui eum in auditorio vel levi fatigatione taxaverant, perniciosus fuit. Ob quae omnibus hominibus invisus, non multo post poenas dedit. (XIII.) Nam de Perside victor exercitus rediens, cum Carum Augustum fulmine, Numerianum Caesarem insidiis perdidisset, DIOCLETIANUM imperatorem creavit, Dalmatia oriundum, virum obscurissime natum, adeo ut a plerisque scribae filius, a nonnullis Anulini senatoris libertinus fuisse credatur.

Cap. XX. Is prima militum concione iuravit, Numerianum nullo suo dolo interfectum, et cum iuxta eum Aper, qui Numeriano insidias fecerat, constitisset, in conspectu exercitus manu Diocletiani percussus est. Postea Carinum, omnium odio et detesta- P. C. tione viventem, apud Margum ingenti proelio vicit, N. 285. proditum ab exercitu suo, quem fortiorem habebat; certe desertum, inter Viminacium atque Aureum montem. Ita rerum Romanarum potitus, cum tumultum rusticani in Gallia concitassent, et factioni suae Bacaudarum nomen imponerent, duces autem habe- P. C. rent Amandum et Aelianum, ad subigendos eos Ma- N. 286. ximianum Herculium Caesarem misit, qui levibus proeliis agrestes domuit, et pacem Galliae reformavit.

Cap. XXI. Per haec tempora etiam Carausius, qui vilissime natus, strenuae militiae ordine famam egregiam fuerat consecutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicae et Armoricae pacandum mare accepisset, quod Franci et Saxones infestabant, multis barbaris saepe captis, nec praeda integra aut provincialibus reddita, aut imperatoribus missa, cum suspicio esse coepisset, consulto ab eo admitti bar- P. C. baros, ut transeuntes cum praeda exciperet, atque N. 286. hac se occasione ditaret; a Maximiano iussus occidi, purpuram sumsit, et Britannias occupavit.

Cap. XXII. (XIV.) Ita cum per omnem orbem terrarum res turbatae essent, Carausius in Britanniis

rebellaret, Achilleus in Aegypto, Africam Quinque-
P. C. gentiani infestarent, Narseus Orienti bellum inferret,
N. Diocletianus MAXIMIANUM HERCULIUM ex Caesare fecit
286 Augustum; Constantium et Maximianum Caesares:
quorum Constantius per filiam nepos Claudii traditur:
Maximianus Galerius in Dacia haud longe a Sardica
natus. Atque ut eos etiam affinitate coniungeret,
Constantius privignam Herculii Theodoram accepit,
ex qua postea sex liberos, Constantini fratres, ha-
P. C. buit: Galerius filiam Diocletiani Valeriam: ambo
N. uxores, quas habuerant, repudiare compulsi. Cum
289 Carausio tamen, cum bella frustra tentata essent con-
P. C. tra virum rei militaris peritissimum, ad postremum
N. pax convenit. Eum post septennium Allectus, socius
293 eius, occidit, atque ipse post eum Britannias trien-
nio tenuit: qui ductu Asclepiodoti, praefecti prae-
296 torio, est oppressus. Ita Britanniae decimo anno re-
ceptae.

P. C. Cap. XXIII. (XV.) Per idem tempus a Constan-
N. tino Caesare in Gallia pugnatum est circa Lingonas:
296 die una adversam et secundam fortunam expertus
est. Nam cum, repente barbaris ingruentibus, intra
civitatem esset coactus, tam praecipiti necessitate, ut
clausis portis in murum funibus tolleretur, vix quin-
que horis mediis, adventante exercitu, sexaginta
P. C. fere millia Alamannorum cecidit. Maximianus quoque
N. Augustus bellum in Africa profligavit, domitis Quin-
296 quegentianis, et ad pacem redactis. Diocletianus ob-

sessum Alexandriae Achilleum octavo fere mense superavit, eumque interfecit. Victoria acerbe usus est; totam Aegyptum gravibus poscriptionibus caedibusque foedavit. Ea tamen occasione ordinavit provide multa et disposuit, quae ad nostram aetatem manent.

Cap. XXIV. Galerius Maximianus primo adversus Narseum minime secundum proelium habuit, inter Callinicum Carrasque congressus, cum inconsulte magis, quam ignave dimicasset. Admodum enim parva manu copiosissimo hoste commisit. Pulsus igitur et ad Diocletianum profectus, cum ei in itinere occurrisset, tanta insolentia a Diocletiano fertur exceptus, ut per aliquot passuum millia purpuratus tradatur ad vehiculum cucurrisse.

Cap. XXV. Mox tamen per Illyricum Moesiamque contractis copiis, rursus cum Narseo, Hormisdae et Saporis avo, in Armenia maiori pugnavit successu ingenti, nec minore consilio, simulque fortitudine: quippe qui etiam speculatoris munus cum altero ac P. C.
tertio equite susceperit. Pulso Narseo castra eius di- N. 297
ripuit; uxores, sorores, liberos cepit; infinitam extrinsecus Persarum nobilitatem, gazam Persicam copiosissimam: ipsum in ultimas regni solitudines egit, quare ad Diocletianum, in Mesopotamia cum praesidiis tunc morantem, ovans regressus, ingenti honore P. C.
susceptus est. Varia deinceps et simul, et viritim N. 299
bella gesserunt, Carpis et Basternis subactis, Sarma-

tis victis: quarum nationum ingentes captivorum copias in Romanis finibus locaverunt.

Cap. XXVI. (XVI.) Diocletianus moratus callide fuit, sagax praeterea, et admodum subtilis ingenio, et qui severitatem suam aliena invidia vellet explere. Diligentissimus tamen et sollertissimus princeps; et qui imperio Romano primus regiae consuetudinis formam magis, quam Romanae libertatis, invexit: adorarique se iussit, cum ante eum cuncti salutarentur: ornamenta gemmarum vestibus calceamentisque indidit. Nam prius imperii insigne in chlamyde purpurea tantum erat; reliqua communia.

Cap. XXVII. Herculius autem, propalam ferus et incivilis ingenii, asperitatem suam etiam vultus horrore significans. Hic naturae suae indulgens, Diocletiano in omnibus, etiam severioribus consiliis, obsecutus est. Cum tamen ingravescente aevo parum se idoneum Diocletianus moderando imperio esse sentiret, auctor Herculio fuit, ut in privatam vitam concederent, et stationem tuendae reipublicae viridioribus iunioribusque mandarent. Cui aegre collega obtemperavit. Tamen uterque una die privato habitu imperii insigne mutavit; Nicomediae Diocletianus, Herculius Mediolani; post triumphum inclutum, quem Romae ex numerosis gentibus egerant, pompa ferculorum illustri, qua Narsei coniuges sororesque et liberi ante currum ducti sunt. Concesserunt tunc Salonas unus, alter in Lucaniam.

P. C. N. 304

P. C. N. 302

Cap. XXVIII. Diocletianus privatus in villa, quae haud procul a Salonis est, praeclaro otio senuit; inusitata virtute usus, ut solus omnium, post conditum Romanum imperium, ex tanto fastigio sponte ad privatae vitae statum civilitatemque remearet. Contigit igitur ei, quod nulli post natos homines, ut, cum privatus obisset, inter divos tamen referretur.

LIBER DECIMUS.

ARGUMENTUM.

1. Imperii divisio inter Constantium et Galerium, assumtis duobus Caesaribus Maximino et Severo. 2. Constantinus in Britannia creatur imperator, Romae Maxentius, filius Herculii, qui inde ad spem resumendi imperii erigitur. Severus, contra Maxentium missus, a suis desertus interficitur. 3. Herculii, post irritos conatus contra Maxentium et Constantinum, interitus. Eius mores incommodi et asperi memorantur. 4. Licinius a Galerio, qui paullo post moritur, fit imperator. Hinc quatuor imperatores exsistunt, Constantinus, Maxentius, Licinius et Maximinus. Maxentius per Constantinum opprimitur. Maximinus, adversus Licinium novas res moliens, exitium morte praevertit. 5. 6. *Li-*

cinius, a Constantino victus, perit, et summa rerum ad unum Constantinum devolvitur, qui, novo adhuc more, tres Caesares creat. 7. 8. *Constantini studia et mores insolentia rerum secundarum in peius mutati; ipse bellum adversus Parthos moliens moritur.* 9-13. *Succedunt tres eius filii, Constantinus, Constans et Constantius cum Dalmatio, fratris filio; e quibus, cum ceteri interfecti essent, remanet Constantius, qui male pugnat contra Persas, Vetranionem opprimit et Maxentium, cuius duces antea Nepotianum, Romae imperatorem factum, interficiunt, Gallumque, quem idem Caesarem fecerat, post occidit. Silvanus novas res in Gallia moliens exstinguitur.* 14. *Constantius solus superstes Iulianum Caesarem facit, qui, contra Gallos et Alamannos missus, egregie res gerit.* 15. *Iulianus a militibus Augustus renuntiatur, quo audito Constantius, cum, omisso Persico bello, contra eum contendisset, in itinere obit. Mores placidi, ad severitatem tamen propensiores.* 16. *Iuliani contra Persas bellum in eoque obitus. Eius laudes et in Christianos odium.* 17. *Iovianus a Persis semel iterumque victus ignominiosam pacem facit. Constantinopolin revertens subita morte opprimitur, cuius variae referuntur, causae. Maioris operis de successorum rebus gestis promissio in fine annectitur.*

Cap. I.

His igitur abeuntibus ab administratione reipublicae, CONSTANTIUS et GALERIUS Augusti creati sunt: P. C. N. 305 divisusque inter eos ita Romanus orbis, ut Galliam Italiam, Africam Constantius; Illyricum, Asiam, Orientem Galerius obtineret, sumtis duobus Caesaribus. Constantius tamen, contentus dignitate Augusti, Italiae atque Africae administrandae solicitudinem recusavit: vir egregius et praestantissimae civilitatis, divitiis provincialium ac privatorum studens, fisci commoda non admodum affectans, dicensque, *melius publicas opes a privatis haberi, quam intra unum claustrum reservari*; adeo autem cultus modici, ut feriatis diebus, si cum amicis numerosioribus esset epulandum, privatorum ei argento, ostiatim petito, triclinia sternerentur. Hic non modo amabilis, sed etiam venerabilis Gallis fuit; praecipue quod Diocle- P. C. N. 306 tiani suspectam prudentiam, et Maximiani sanguinariam temeritatem imperio eius evaserant. Obiit in Britannia Eboraci, principatus anno tertio decimo, atque inter divos relatus est.

Cap. II. Galerius, vir et probe moratus, et egregius in re militari, cum Italiam quoque, sinente P. C. N. 305 Constantio, administrationi suae accessisse sentiret, Caesares duos creavit, MAXIMINUM, quem Orienti praefecit, et SEVERUM, cui Italiam dedit: ipse in P. C. N. 306 Illyrico commoratus est. Verum, Constantio mortuo,

CONSTANTINUS, ex obscuriori matrimonio eius filius, in Britannia creatus est imperator, et in locum patris exoptatissimus moderator accessit. Romae interea praetoriani, excitato tumultu, MAXENTIUM, Herculii filium, qui haud procul ab urbe in villa publica mo-
P. C. N. 306 rabatur, Augustum nuncupaverunt. Quo nuntio Maximianus Herculius ad spem arrectus resumendi fastigii, quod invitus amiserat, Romam advolavit e Lucania, quam sedem privatus elegerat, in agris amoenissimis consenescens; Diocletianumque etiam per literas adhortatus est, ut depositam resumeret potestatem; quas ille irritas habuit. Sed adversum motum praetorianorum atque Maxentii Severus Caesar, Romam missus a Galerio, cum exercitu venit, obsidensque urbem, militum suorum scelere desertus est.

Cap. III. Auctae Maxentio opes, confirmatumque
P. C. N. 307 imperium. Severus fugiens Ravennae interfectus est. Herculius tamen Maximianus, post haec in concione exercitus filium Maxentium nudare conatus, seditionem et convicia militum tulit. Inde ad Gallias profectus est, dolo composito, tanquam a filio esset expulsus, ut Constantino genero iungeretur; moliens tamen Constantinum, reperta occasione, interficere, qui in Galliis et militum et provincialium ingenti iam favore regnabat, caesis Francis atque Alamannis, captisque eorum regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, obiecit. Detectis igitur insidiis per Faustam filiam, quae do-

lum viro nuntiaverat, profugit Herculius, Massiliae-
que oppressus (ex ea etenim navigare ad filium prae- P. C.
parabat) poenas dedit iustissimo exitu; vir ad om- N.
nem asperitatem saevitiamque proclivus, infidus, in- 310
commodus, civilitatis penitus expers.

Cap. IV. (III.) Per hoc tempus a Galerio LICI- P. C.
NIUS imperator est factus, Dacia oriundus, notus ei N.
antiqua consuetudine, et in bello, quod adversus 311
Narseum gesserat, strenuis laboribus et officiis accep-
tus: mors Galerii confestim secuta est. Itaque respu-
blica tunc a novis quatuor imperatoribus tenebatur,
Constantino et Maxentio, filiis Augustorum, Licinio P. C.
et Maximino, novis hominibus. Quinto tamen Constan- N.
tinus imperii sui anno bellum adversum Maxentium 312
civile commovit; copias eius multis proeliis fudit;
ipsum postremo Romae adversum nobiles omnibus P. C.
exitiis saevientem, apud pontem Mulvium vicit, Ita- N.
liaque est potitus. Non multo deinceps in Oriente 312
quoque adversus Licinium Maximinus res novas mo-
litus, vicinum exitium fortuita apud Tarsum morte
praevenit.

Cap. V. (IV.) CONSTANTINUS tamen, vir ingens,
et omnia efficere nitens, quae animo praeparasset,
simul principatum totius orbis affectans, Licinio bel-
lum intulit, quamvis necessitudo et affinitas cum eo
esset: nam soror Constantia nupta Licinio erat; ac P. C.
primo eum in Pannonia secunda, ingenti apparatu N. 314

bellum apud Cibalas instruentem, repentinus oppressit, omnique Dardania, Moesia, Macedonia potitus, numerosas provincias occupavit.

Cap. VI. Varia deinceps inter eos bella, et pax
P. C. reconciliata ruptaque est. Postremo Licinius navali et
N. 324 terrestri proelio victus, apud Nicomediam se dedidit,
P. C. et contra religionem sacramenti Thessaloniae privatus
N. 325 occisus est. Eo tempore res Romana sub uno Augusto et tribus Caesaribus, (quod nunquam alias,) fuit, cum liberi Constantini Galliae, Orienti Italiaeque praeessent. Verum insolentia rerum secundarum ali-
P. C. quantum Constantinum ex illa favorabili animi docili-
N. 326 tate mutavit. Primum necessitudines persecutus, filium suum, egregium virum, et sororis filium, commodae indolis iuvenem, interfecit; mox uxorem; post numerosos amicos.

Cap. VII. Vir primo imperii tempore optimis principibus, ultimo mediis comparandus. Innumerae in eo animi corporisque virtutes claruerunt. Militaris gloriae appetentissimus, fortuna in bellis prospera
P. C. fuit, verum ita, ut non superaret industria. Nam
N. 332 etiam Gothos, post civile bellum, varie profligavit, pace ad postremum data; ingentemque apud barbaras gentes memoriae gratiam collocavit. Civilibus artibus et studiis liberalibus deditus; affectator iusti amoris, quem omni sibi et liberalitate et docilitate quaesivit; sicut in nonnullos amicos dubius, ita in reliquos

egregius; nihil occasionum praetermittens, quo opulentiores eos clarioresque praestaret.

Cap. VIII. Multas leges rogavit, quasdam ex bono
et aequo, plerasque superfluas, nonnullas severas. P. C.
Primusque urbem nominis sui ad tantum fastigium N.
evehere molitus est, ut Romae aemulum faceret. Bel- 330 P. C.
lum adversus Parthos moliens, qui iam Mesopota- N.
miam fatigabant, uno et trigesimo anno imperii, ae- 337
tatis sexto et sexagesimo, Nicomediae in villa publica
obiit. Denuntiata mors eius etiam per crinitam stellam, quae inusitatae magnitudinis aliquamdiu fulsit; eam Graeci κομήτην vocant: atque inter divos meruit referri.

Cap. IX. (V.) Successores filios tres reliquit, atque unum fratris filium. Verum DALMATIUS Caesar
prosperrima indole, neque patruo absimilis, haud P. C.
multo post oppressus est factione militari, et Con- N. 333
stantio, patruele suo, sinente potius, quam iubente.
CONSTANTINUM porro, fratri bellum inferentem, et
apud Aquileiam inconsultius proelium aggressum, P. C.
Constantis duces interemerunt. Ita respublica ad duos N.
Augustos redacta. CONSTANTIS imperium strenuum 340
aliquamdiu et iustum fuit; mox cum et valetudine
improspera et amicis pravioribus uteretur, ad gravia
vitia conversus, cum intolerabilis provincialibus, mi-
litibus iniucundus esset, factione Magnentii occisus P. C. N.
est. Obiit haud longe ab Hispaniis in castro, cui 350

Helenae nomen est, anno imperii decimo septimo, aetatis trigesimo; rebus tamen plurimis strenue in militia gestis, exercituique per omne vitae tempus sine gravi crudelitate terribilis.

Cap. X. (VI.) Diversa CONSTANTII fortuna fuit.
A Persis cnim multa et gravia perpessus, saepe cap-
tis oppidis, obsessis urbibus, caesis exercitibus; nul-
P. C. lumque ei contra Saporem prosperum proelium fuit;
N. nisi quod apud Singaram haud dubiam victoriam fe-
348 rocia militum amisit, qui pugnam seditiose et stolide,
contra rationem belli, die iam praecipiti, poposce-
P. C. runt. Post Constantis necem, Magnentio Italiam,
N. Africam, Gallias, obtinente, etiam Illyricum res
350 novas habuit, VETRANIONE ad imperium consensu mi-
litum electo; quem grandaevum iam, et cunctis ama-
bilem diuturnitate et felicitate militiae, ad tuendum
Illyricum, principem creaverunt; virum probum et
morum veterum, ac iucundae civilitatis, sed omnium
liberalium artium expertem adeo, ut ne elementa
quidem prima literarum, nisi grandaevus et iam im-
peretor, acceperit.

Cap. XI. Sed a Constantio, qui ad ultionem fra-
ternae necis bellum civile commoverat, abrogatum
est Vetranioni imperium; qui novo inusitatoque mo-
P. C. re, consensu militum, deponere insigne compulsus
N. est. Romae quoque tumultus fuit, Nepotiano, Con-
350 stantini sororis filio, per gladiatoriam manum impe-

rium invadente; qui saevis exordiis dignum exitum nactus est. Vigesimo enim atque octavo die a Magnentianis ducibus oppressus, poenas dedit; caputque eius pilo per urbem circumlatum est; gravissimaeque proscriptiones et nobilium caedes fuerunt.

Cap. XII. Non multo post Magnentius apud Mur- P. C.
sam profligatus acie est, ac paene captus. Ingentes N.
Romani imperii vires ea dimicatione consumtae sunt, 351
ad quaelibet bella externa idoneae, quae multum
triumphorum possent securitatisque conferre. Orienti P. C.
mox a Constantino Caesar est datus, patrui filius N.
GALLUS: Magnentiusque diversis proeliis victus, vim 351 P. C.
vitae suae apud Lugdunum attulit, imperii anno ter- N.
tio, mense septimo: frater quoque eius Senonis, 353
quem ad tuendas Gallias Caesarem miserat.

Cap. XIII. Per haec tempora etiam a Constantio, P. C.
multis incivilibus gestis, Gallus Caesar occisus est: N.
vir natura ferus, et ad tyrannidem pronior, si suo 354 P. C.
iure imperare licuisset. Silvanus quoque, in Gallia N.
res novas molitus, ante diem trigesimum exstinctus 355
est, solusque imperio Romano eo tempore Constantius princeps et Augustus fuit.

Cap. XIV. Mox IULIANUM Caesarem ad Gallias P. C.
misit, patruelem suum, Galli fratrem, tradita ei in N.
matrimonium sorore; cum multa oppida barbari ex- 355
pugnassent, alia obsiderent, ubique foeda vastitas

esset, Romanumque imperium non dubia iam calamitate nutaret: a quo modicis copiis apud Argentoratum, Galliae urbem, ingentes Alamannorum copiae exstinctae sunt, rex nobilissimus captus, Galliae restitutae. Multa postea per eundem Iulianum egregie adversum barbaros gesta sunt; summotique ultra Rhenum Germani, et finibus suis Romanum imperium restitutum.

P. C. N. 357

Cap. XV. Neque multo post, cum Germaniciani exercitus a Galliarum praesidio tollerentur, consensu militum Iulianus factus Augustus est, interiectoque anno, ad Illyricum obtinendum profectus, Constantio Parthicis bellis occupato; qui, rebus cognitis, ad bellum civile conversus, in itinere obiit inter Ciliciam Cappadociamque, anno imperii octavo et trigesimo, aetatis quinto et quadragesimo, meruitque inter divos referri: vir egregiae tranquillitatis, placidus, nimis amicis et familiaribus credens; mox etiam uxoribus deditior; qui tamen primis imperii annis ingenti se modestia gesserit; familiarium etiam locupletator; neque inhonoros sinens, quorum laboriosa expertus fuisset officia: ad severitatem tamen propensior, si suspicio imperii moveretur; mitis alias, et cuius in civilibus magis, quam in externis bellis, sit laudanda fortuna.

P. C. N. 360

P. C. N. 361

P. C. N. 363

Cap. XVI. (VIII.) Hinc IULIANUS rerum potitus est, ingentique apparatu Parthis intulit bellum, cui

expeditioni ego quoque interfui. Aliquot oppida et castella Persarum in deditionem accepit, vel vi expugnavit; Assyriamque populatus, castra apud Ctesiphontem stativa aliquamdiu habuit, remeansque victor, dum se inconsultius proeliis inserit, hostili manu interfectus est, VI Kalend. Iulias, imperii anno septimo, aetatis altero et trigesimo; atque inter divos relatus est. Vir egregius et rempublicam insigniter moderaturus, si per fata licuisset: liberalibus disciplinis apprime eruditus: Graecis doctior, atque adeo, ut Latina eruditio nequaquam cum Graeca scientia conveniret: facundia ingenti et promta, memoriae tenacissimae: in quibusdam philosopho propior: in amicos liberalis, sed minus diligens, quam tantum principem decuit; fuerunt enim nonnulli, qui vulnera gloriae eius inferrent. In provinciales iustissimus, et tributorum, quatenus fieri posset, repressor: civilis in cunctos: mediocrem habens aerarii curam: gloriae avidus ac per eam animi plerumque immodici: religionis Christianae insectator, perinde tamen, ut cruore abstineret. Marco Antonino non absimilis, quem etiam aemulari studebat.

P. C. N. 363.

Cap. XVII. (IX.) Post hunc IOVIANUS, qui tunc domesticus militabat, ad obtinendum imperium consensu exercitus lectus est: commendatione patris, quam sua, militibus notior. Qui, iam turbatis rebus exercitu quoque inopia laborante, uno a Persis atque

altero proelio victus pacem cum Sapore, necessariam quidem, sed ignobilem fecit: multatus finibus, ac nonnulla imperii Romani parte tradita; quod ante eum annis mille centum et duobus de viginti fere, ex quo Romanum imperium conditum erat, nunquam accidit. Quin etiam legiones nostrae ita et apud Caudium per Pontium Telesinum, et in Hispania apud Numantiam, et in Numidia sub iugum missae sunt, ut nihil tamen finium traderetur. Ea pacis conditio non penitus reprehendenda foret, si foederis necessitatem, cum integrum fuit, mutare voluisset, sicut a Romanis, omnibus his bellis, quae commemoravi, factum est. Nam et Samnitibus, et Numantinis, et Numidis confestim bella illata sunt, neque pax rata fuit. Sed dum aemulum imperii veretur, intra orientem residens, gloriae parum consuluit.
P.C. Itaque iter ingressus atque Illyricum petens, in Ga-
N. latiae finibus repentina morte obiit: vir alias neque
364 iners, neque imprudens.

Cap. XVIII. Multi exanimatum opinantur nimia cruditate; inter coenandum enim epulis indulserat: alii odore cubiculi, quod ex recenti tectorio calcis grave quiescentibus erat: quidam nimietate prunarum, quas gravi frigore adoleri multas iusserat. Decessit
P.C. imperii mense septimo, quarto decimo Kalend. Mar-
N. tias; aetatis, ut qui plurimum ac minimum tradunt,
364 tertio et trigesimo anno, ac benignitate principum,

qui ei successerunt, inter divos relatus est. Nam et civilitati propior, et natura admodum liberalis fuit. (X.) Is status erat Rômanae rei, Ioviano eodem et Varroniano coss. anno urbis conditae millesimo centesimo et nono decimo. Quia autem ad inclitos principes venerandosque perventum est, interim operi modum dabimus. Nam reliqua stilo maiore dicenda sunt; quae nunc non tam praetermittimus, quam ad maiorem scribendi diligentiam reservamus.